

Univerza
v Ljubljani
Fakulteta
za gradbeništvo
in geodezijo

Jamova cesta 2
1000 Ljubljana, Slovenija
<http://www3.fgg.uni-lj.si/>

DRUGG – Digitalni repozitorij UL FGG
<http://drugg.fgg.uni-lj.si/>

To je izvirna različica zaključnega dela.

Prosimo, da se pri navajanju sklicujete na bibliografske podatke, kot je navedeno:

Polak, M., 2016. Preučevanje zemljiške razdelitve celkov na izbranih območjih. Diplomaska naloga. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo. (mentorica Zavodnik Lamovšek, A., somentorica Foški, M.): 65 str.

<http://drugg.fgg.uni-lj.si/5865/>

Datum arhiviranja: 14-10-2016

University
of Ljubljana
Faculty of
Civil and Geodetic
Engineering

Jamova cesta 2
SI – 1000 Ljubljana, Slovenia
<http://www3.fgg.uni-lj.si/en/>

DRUGG – The Digital Repository
<http://drugg.fgg.uni-lj.si/>

This is original version of final thesis.

When citing, please refer to the publisher's bibliographic information as follows:

Polak, M., 2016. Preučevanje zemljiške razdelitve celkov na izbranih območjih. B.Sc. Thesis. Ljubljana, University of Ljubljana, Faculty of civil and geodetic engineering. (supervisor Zavodnik Lamovšek, A., co-supervisor Foški, M.): 65 pp.

<http://drugg.fgg.uni-lj.si/5865/>

Archiving Date: 14-10-2016

Univerza
v Ljubljani

Fakulteta za
*gradbeništvo in
geodezijo*

Jamova 2
1000 Ljubljana, Slovenija
telefon (01) 47 68 500
faks (01) 42 50 681
fgg@fgg.uni-lj.si

UNIVERZITETNI ŠTUDIJSKI
PROGRAM GEODEZIJA
SMER PROSTORSKA
INFORMATIKA

Kandidat:

MATEJ POLAK

**PREUČEVANJE ZEMLJIŠKE RAZDELITVE CELKOV
NA IZBRANIH OBMOČJIH**

Diplomska naloga št.: 995/PI

**THE STUDY OF LAND DISTRIBUTION CELEK IN
SELECTED AREAS**

Graduation thesis No.: 995/PI

Mentorica:

doc. dr. Alma Zavodnik Lamovšek

Somentorica:

viš. pred. mag. Mojca Foški

Ljubljana, 16. 09. 2016

STRAN ZA NAPAKE, ERRATA

Stran z napako

Vrstica z napako

Namesto

Naj bo

Spodaj podpisani študent Matej Polak, vpisna številka 26203092, avtor pisnega zaključnega dela študija z naslovom: Preučevanje zemljiške razdelitve celkov na izbranih območjih.

IZJAVLJAM

1. *Obkrožite eno od variant a) ali b)*

- a) da je pisno zaključno delo študija rezultat mojega samostojnega dela;
- b) da je pisno zaključno delo študija rezultat lastnega dela več kandidatov in izpolnjuje pogoje, ki jih Statut UL določa za skupna zaključna dela študija ter je v zahtevanem deležu rezultat mojega samostojnega dela;

2. da je tiskana oblika pisnega zaključnega dela študija istovetna elektronski obliki pisnega zaključnega dela študija;

3. da sem pridobil/-a vsa potrebna dovoljenja za uporabo podatkov in avtorskih del v pisnem zaključnem delu študija in jih v pisnem zaključnem delu študija jasno označil/-a;

4. da sem pri pripravi pisnega zaključnega dela študija ravnal/-a v skladu z etičnimi načeli in, kjer je to potrebno, za raziskavo pridobil/-a soglasje etične komisije;

5. soglašam, da se elektronska oblika pisnega zaključnega dela študija uporabi za preverjanje podobnosti vsebine z drugimi deli s programsko opremo za preverjanje podobnosti vsebine, ki je povezana s študijskim informacijskim sistemom članice;

6. da na UL neodplačno, neizključno, prostorsko in časovno neomejeno prenašam pravico shranitve avtorskega dela v elektronski obliki, pravico reproduciranja ter pravico dajanja pisnega zaključnega dela študija na voljo javnosti na svetovnem spletu preko Repozitorija UL;

7. da dovoljujem objavo svojih osebnih podatkov, ki so navedeni v pisnem zaključnem delu študija in tej izjavi, skupaj z objavo pisnega zaključnega dela študija.

V/Na: Ljubljana

Datum: 24.8.2016

Podpis študenta/-ke:

BIBLIOGRAFSKO-DOKUMENTACIJSKA STRAN Z IZVLEČKOM

UDK:	711.1/3:911(497.4)(043.2)
Avtor:	Matej Polak
Mentorica:	doc. dr. Alma Zavodnik Lamovšek
Somentorica:	viš. pred. mag. Mojca Foški
Naslov:	Preučevanje zemljiške razdelitve celkov na izbranih območjih
Tip dokumenta:	Diplomska naloga – univerzitetni študij
Obseg in oprema:	65 str., 16 preg., 32 sl., 25 pril.
Ključne besede:	parcelni vzorec celek, franciscejski kataster, zemljiški kataster, posestna struktura, dejanska raba

Izvleček

Diplomska naloga predstavlja analizo sprememb parcelnega vzorca celek od prve polovice 19. stoletja do danes. Uporabili smo podatke franciscejskega katastra, zemljiškega katastra, grafičnih enot kmetijskega gospodarstva (GERK) in dejanske rabe prostora. Najprej so predstavljene različne oblike poljskih razdelitev in njihov pomen na podobo krajine ter podroben opis značilnosti celkov. Analiza je bila izvedena na primeru 30 celkov v treh izbranih območjih Slovenije, kjer je njihova pojavnost še posebej značilna. Zanimalo nas je ali se ohranja prvotna zasnova in kompaktnost posesti v enem kosu, ki zaradi samozadostnosti ni dovoljevala večjih sprememb in delitev kmetij. Večina jih tako ostaja sklenjenih, v nekaj primerih smo opazili, da imajo kmetijska zemljišča tudi izven posesti celka. S povečanim priseljevanjem ljudi na podeželje se posestna struktura v manjši meri spreminja, pri tem značilen razpršeni poselitveni vzorec ostaja nespremenjen. S primerjavo posestnih listov z GERK-om smo ugotovili, da večina celkov obdeluje izključno zemljišča, ki jih imajo v lasti. Kjer so že v opuščanju, njihova zemljišča najpogosteje obdelujejo sosednji kmetje. Pogledali smo tudi spreminjanje rab na obravnavanih območjih. Gozd se je povsod razširil, običajno na predele, kjer so bili nekoč pašniki in travniki. Zmanjšale so se tudi površine njiv in ekstenzivnih sadovnjakov. Rezultate smo predstavili grafično in numerično.

BIBLIOGRAPHIC – DOCUMENTALISTIC INFORMATION AND ABSTRACT

UDK:	711.1/.3:911(497.4)(043.2)
Author:	Matej Polak
Supervisor:	assist. prof. Alma Zavodnik Lamovšek, Ph. D.
Cosupervisor:	sen. lect. Mojca Foški, M. Sc.
Title:	The study of land distribution celek in selected areas
Document type:	Graduation Thesis – University studies
Scope and tools:	65 p., 16 tab., 32 fig., 25 ann.
Keywords:	land pattern celek, Franziscan cadastre, land cadastre, property structure, current use

Abstract

Diploma thesis represents analysis of changes on the land pattern »celek« from the first part of the 19th century until today. We used data from Franziscan land cadaster, land cadaster, graphic unit of the agriculture holdings (grafična enota kmetijskega gospodarstva – GERK) and current land use. First part represents different shapes of land patterns and their meaning on the view of landscape and detailed description of »celek« features. Analysis was done on 30 examples in three selected areas in Slovenia, where studied land pattern is specifically common. We were interested in knowing if original design and compactness of the property in one piece remains, while self-sufficiency didn't allowed major changes and dividing of the farms. Most of them remains concluded, in some examples we noticed they have agricultural field outside of the property of »celek«. With enlarged number of people migrating to the countryside, the property structure is changing in small degree, wherein typically dispersed populated pattern remains unchanged. With comparing property lists and GERK, we noticed that most of the »celek« are cultivating lands exclusively in their ownership. Where they are already abandoning, their land is usually cultivated by neighbouring farmers. We also looked in the changing of land use on studied areas. Woods have extended, usually on the areas where used to be pastures and meadows. The surface of fields and orchlands have also been reduced. We represented results graphically and numerically.

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorici, doc. dr. Almi Zavodnik Lamovšek in še posebej somentorici, viš. pred. mag. Mojci Foški, ki me je vodila skozi izdelavo diplomske naloge in mi nudila strokovno pomoč.

Najlepša hvala družini in prijateljem, ki so mi stali ob strani in me spodbujali skozi vsa leta študija.

KAZALO VSEBINE

1	UVOD.....	1
1.1	Namen, cilji raziskovanje in delovna hipoteza	2
2	PARCELNE OBLIKE.....	3
2.1	Krajina	5
2.2	Poselitev	6
3	CELEK	8
3.1	Opis	8
3.2	Nastanek	11
3.3	Značilnosti	13
3.4	Razporeditev v Sloveniji	14
4	METODA DELA	17
4.1	Določitev območij	17
4.2	Podatki.....	21
4.2.1	Viri podatkov.....	21
4.2.2	Priprava podatkov.....	22
4.3	Analiza posestne razdrobljenosti in rabe prostora.....	26
4.3.1	Analiza posestne razdrobljenosti.....	27
4.3.2	Analiza rabe prostora.....	28
4.4	Rezultati in ugotovitve	28
5	ANALIZA IN PRIMERJAVA STANJA ZEMLJIŠKE RAZDELITVE CELKOV V ČASU NASTANKA FRANCISCEJSKEGA KATASTRA IN DANES.....	29
5.1	Primer analize na enem celku Celar	29
5.1.1	Analiza posestne razdrobljenosti celka Celar.....	29
5.1.2	Analiza rabe prostora na celku Celar.....	34
5.2	Analiza vseh celkov po katastrskih občinah.....	36
5.2.1	Kokra.....	36
5.2.1.1	Analiza posestne razdrobljenosti na celkih Kokre.....	36
5.2.1.2	Analiza rabe prostora na celkih Kokre	41
5.2.2	Davča.....	44
5.2.2.1	Analiza posestne razdrobljenosti na celkih Davče	44
5.2.2.2	Analiza rabe prostora na celkih Davče	48
5.2.3	Strojna.....	51
5.2.3.1	Analiza posestne razdrobljenosti na celkih Strojne	51
5.2.3.2	Analiza rabe prostora na celkih Strojne.....	55

6	REZULTATI ANALIZE IN RAZPRAVA.....	58
7	ZAKLJUČEK.....	60
	VIRI IN LITERATURA	63

KAZALO SLIK

Slika 1: Primer zaprtih celkov v Kokri, kjer segajo od dna dolin do vrhov (vir: Ilešič, 1950).....	9
Slika 2: Rahlo strnjen zaselek s progastimi odprtimi celki (vir: Ilešič, 1950).....	10
Slika 3: Zaselek z drugotno razdelitvijo na grude. Z rekonstruiranjem posameznih posestev, dobimo prvotne celke (vir: Ilešič, 1950).....	11
Slika 4: Oblike in razširjenost poljske razdelitve na Slovenskem (vir: Repanšek, 2015)	15
Slika 5: Zapis domačega imena celka na listu franciscejskega katastra (vir: Arhiv RS).....	17
Slika 6: Dvakrat zapisano domače ime razkosanega celka na Davči (vir: Arhiv RS).....	18
Slika 7: Celki v k.o. Kokra v času nastanka franciscejskega katastra (lasten prikaz, vir: Arhiv RS)....	18
Slika 8: Celki v k.o. Davča v času nastanka franciscejskega katastra (lasten prikaz, vir: Arhiv RS) ...	19
Slika 9: Celki v k.o. Davča v času nastanka franciscejskega katastra (lasten prikaz, vir: Arhiv RS) ...	19
Slika 10: Abecedni seznam lastnikov zemljišč (PUA) k.o. Kokra (vir: Arhiv RS).....	24
Slika 11: Zapisnik zemljiških parcel (PS) k.o. Kokra (vir: Arhiv RS)	24
Slika 12: Posestna razdrobljenost celka Celar v času nastanka franciscejskega katastra (1826) (vir: Arhiv RS)	31
Slika 13: Posestna razdrobljenost celka Celar, zemljiškokatastrski prikaz (vir: GURS, 2016)	31
Slika 14: GERK na celku Celar (vir: MKGP, 2016)	33
Slika 15: Primerjava rabe prostora na celku Celar; slika levo franciscejski kataster (1826) (vir: Arhiv RS) in slika desno dejanska raba (vir: MKGP, 2016)	35
Slika 16: Zaokrožena območja enovite rabe celka Celar, franciscejski kataster (1826) (vir: Arhiv RS)	35
Slika 17: Zaokrožena območja enovite rabe celka Celar, dejanska raba (vir: MKGP, 2016)	36
Slika 18: Posestna razdrobljenost celkov Kokre v času nastanka franciscejskega katastra (1826) (vir: Arhiv RS)	39
Slika 19: Posestna razdrobljenost celkov Kokre, zemljiškokatastrski prikaz (vir: GURS, 2016).....	39
Slika 20: Celki Kokre in na njih ležeči GERK-i (vir: MKGP, 2016).....	40
Slika 21: Raba prostora na celkih Kokre v času nastanka franciscejskega katastra (1826) (vir: Arhiv RS)	43
Slika 22: Dejanska raba prostora (vir: MKGP, 2016)	43
Slika 23: Posestna razdrobljenost celkov Davče v času nastanka franciscejskega katastra (1825) (vir: Arhiv RS)	46
Slika 24: Posestna razdrobljenost celkov Davče, zemljiškokatastrski prikaz (vir: GURS, 2016).....	46
Slika 25: Celki Davče in na njih ležeči GERK-i (vir: MKGP, 2016).....	47
Slika 26: Raba prostora na celkih Davče v času nastanka franciscejskega katastra (1825) (vir: Arhiv RS)	50

Slika 27: Dejanska raba prostora (vir: MKGP, 2016)	50
Slika 28: Posestna razdrobljenost celkov Strojne v času nastanka franciscejskega katastra (1827) (vir: Arhiv RS).....	53
Slika 29: Posestna razdrobljenost celkov Strojne, zemljiškokatastrski prikaz (vir: GURS, 2016)	53
Slika 30: Celki Strojne in na njih ležeči GERK-i (vir: MKGP, 2016).....	54
Slika 31: Raba prostora na celki Strojne v času nastanka franciscejskega katastra (1827) (vir: Arhiv RS)	57
Slika 32: Dejanska raba prostora (vir: MKGP, 2016)	57

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica 1: Seznam izbranih celkov po katastrskih občinah	20
Preglednica 2: Uporabljeni listi franciscejskega katastra za izbrane katastrske občine	21
Preglednica 3: Reklasifikacija vrst rab po franciscejskem katastru (1826) in dejanski rabi prostora (2016)	26
Preglednica 4: Posestna razdrobljenost celka Celar	30
Preglednica 5: Primerjava površin kmetijskih zemljišč celka Celar, glede na obrezano območje nekdanjih celkov in celotnim ZKP katastrske občine	32
Preglednica 6: GERK na celku Celar	33
Preglednica 7: Površina reklasificiranih rab v obeh obdobjih in delež glede na celotno površino celka Celar	34
Preglednica 8: Posestna razdrobljenost celkov v katastrski občini Kokra po podatkih franciscejskega katastra (1826) in zemljiškega katastra (2016).....	38
Preglednica 9: GERK na celkih Kokre.....	40
Preglednica 10: Primerjava površin rabe prostora in njihov delež v k.o. Kokra po podatkih franciscejskega katastra (1826) in zemljiškega katastra (2016)	42
Preglednica 11: Posestna razdrobljenost celkov v katastrski občini Davča po podatkih franciscejskega katastra (1825) in zemljiškega katastra (2016).....	45
Preglednica 12: GERK na celkih Davče.....	47
Preglednica 13: Primerjava površin rabe prostora in njihov delež v k.o. Davča po podatkih franciscejskega katastra (1825) in zemljiškega katastra (2016)	49
Preglednica 14: Posestna razdrobljenost celkov v katastrski občini Strojna po podatkih franciscejskega katastra (1827) in zemljiškega katastra (2016).....	52
Preglednica 15: GERK na celkih Strojne	54
Preglednica 16: Primerjava površin rabe prostora in njihov delež v k.o. Strojna po podatkih franciscejskega katastra (1827) in zemljiškega katastra (2016)	56

KAZALO PRILOG

Priloge A: Celki po posameznih območjih v času nastanka franciscejskega katastra

Priloga A.1: Celki Kokre v času nastanka franciscejskega katastra 1826

Priloga A.2: Celki Davče v času nastanka franciscejskega katastra 1825

Priloga A.3: Celki Strojne v času nastanka franciscejskega katastra 1827

Priloge B: Analiza na primeru celka Celar

Priloga B.1: Posestna razdrobljenost celka Celar v času nastanka franciscejskega katastra 1826

Priloga B.2: Posestna razdrobljenost celka Celar zemljiški kataster 2016

Priloga B.3: GERK in lastništva na celku Celar zemljiški kataster 2016

Priloga B.4: Raba prostora na celku Celar v času nastanka franciscejskega katastra 1826

Priloga B.5: Raba prostora na celku Celar dejanska raba prostora 2016

Priloga B.6: Zaokrožena območja enovite rabe celka Celar v času nastanka franciscejskega katastra 1826

Priloga B.7: Zaokrožena območja enovite rabe celka Celar dejanska raba prostora 2016

Priloge C: Analiza celkov Kokre

Priloga C.1: Posestna razdrobljenost celkov Kokre v času nastanka franciscejskega katastra 1826

Priloga C.2: Posestna razdrobljenost celkov Kokre zemljiški kataster 2016

Priloga C.3: GERK in lastništva na celkih Kokre zemljiški kataster 2016

Priloga C.4: Raba prostora na celkih Kokre v času nastanka franciscejskega katastra 1826

Priloga C.5: Raba prostora na območjih nekdanjih celkov Kokre dejanska raba prostora 2016

Priloge D: Analiza celkov Davče

Priloga C.1: Posestna razdrobljenost celkov Davče v času nastanka franciscejskega katastra 1825

Priloga C.2: Posestna razdrobljenost celkov Davče zemljiški kataster 2016

Priloga C.3: GERK in lastništva na celkih Davče zemljiški kataster 2016

Priloga C.4: Raba prostora na celkih Davče v času nastanka franciscejskega katastra 1825

Priloga C.5: Raba prostora na območjih nekdanjih celkov Davče dejanska raba prostora 2016

Priloge E: Analiza celkov Strojne

Priloga C.1: Posestna razdrobljenost celkov Strojne v času nastanka franciscejskega katastra 1827

Priloga C.2: Posestna razdrobljenost celkov Strojne zemljiški kataster 2016

Priloga C.3: GERK in lastništva na celkih Strojne zemljiški kataster 2016

Priloga C.4: Raba prostora na celkih Strojne v času nastanka franciscejskega katastra 1827

Priloga C.5: Raba prostora na območjih nekdanjih celkov Strojne dejanska raba prostora 2016

KRATICE

DOF	Državni ortofoto
FGG	Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo
GERK	Grafična enota rabe kmetijskega gospodarstva
GURS	Geodetska uprava Republike Slovenije
MKGP	Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano
RABA	Dejanska raba prostora
PS	Seznam zemljiških parcel katastrske občine
PUA	Abecedni seznam lastnikov zemljišč katastrske občine
PV	Izkaz rabe zemljišč za katastrsko občino
RS	Republika Slovenija
UL	Univerza v Ljubljani
VK5	Datoteka posestnih listov
VK6	Datoteka parcel oziroma parcelnih delov
ZKP	Zemljiškokatastrski prikaz

Ta stran je namenoma prazna.

1 UVOD

Slovenija ima na svojem majhnem območju izjemno pokrajinsko raznolikost. To je posledica prepleta velikih naravnogeografskih dejavnikov, kjer se stikajo Alpe s predalpskim hribovjem in kotlinami, Panonska nižina z obrobnim gričevjem, kraški svet Dinarskega gorstva in blago sredozemsko podnebje. Na našem območju je tudi stičišče različnih kultur. Na zahodu romani, severu germani, jugu slovani in na vzhodu madžari. Vsi ti dejavniki so vplivali na razvoj različnih kulturnih pokrajin, ki so rezultat večstoletnega delovanja človeka in odsevajo naravne in družbene značilnosti nekega območja (Urbanc, 2002).

Številni geografi pravijo, da na podobo pokrajin najbolj vplivajo parcelne oblike polj in različne oblike poselitve. Oblike in značilnosti parcelnih vzorcev, ter njihovo povezanost z oblikami poselitve, je podrobno preučeval Svetozar Ilešič (1950), ki je svoje ugotovitve zapisal v mednarodno priznanem delu Sistemi poljske razdelitve na Slovenskem.

Za gorski in hriboviti svet s slabimi naravnimi možnostmi za poselitev in gospodarske dejavnosti, se je oblikovala redka poselitev v obliki samotnih kmetij. Domačije imajo v okolici obdelovalno zemljo v celkih in ležijo na prisojnih pobočjih z manjšim naklonom. Na strmejših in slabo osončenih predelih običajno raste gozd. Celek je ena od temeljnih oblik poljske razdelitve, kjer je zemljišče strnjeno okoli kmečkega doma in ima običajno nepravilno obliko. Samotna kmetija je njegova najznačilnejša oblika poselitve, pojavlja pa se tudi pri zaselkih, razloženih naseljih in celo gručastih vaseh. V Sloveniji je celek med najbolj razširjenimi oblikami poljske razdelitve (Ilešič, 1950).

Teoretična osnova za preučevanje parcelnega vzorca celek, nam je tako služilo delo Sistemi poljske razdelitve na Slovenskem (Ilešič, 1950), v veliko pomoč pa nam je bilo tudi delo Krajinskoekološki pomen celkov v Slovenski gozdnati krajini na primeru Kobanskega (Anko, 1980), ki podrobneje opisuje značilnosti in posebnosti celkov ter vlogo naravnih in družbenoekonomskih danosti v nastanku, razvoju in preobrazbi kulturne krajine celkov.

1.1 Namen, cilji raziskovanje in delovna hipoteza

Namen diplomske naloge je analizirati stanje in spreminjanje parcelnega vzorca polj v celkih na izbranih območjih v času med nastankom franciscejskega katastra (1825-1827) in danes (2016). Cilj primerjave stanja v obeh obdobjih je ugotoviti v kolikšni meri se je spremenila oziroma ohranila oblika in velikost celkov, oblika kmetijskih zemljišč, raba prostora ter kako so morebitne spremembe v celku povezane s spreminjanjem poselitvenega vzorca na teh območjih.

Hipoteza:

1. Predvidevamo, da so se celki v obdobju 200 let v manjši meri spremenili, njihov prvotni ustroj in značilna kompaktnost se ohranjata.
2. Morebitne spremembe na celkih so povezane s povečano poseljenostjo obravnavanih območij.
3. Kljub povečani poselitvi se poselitveni vzorec na območju celkov ni spremenil.

2 PARCELNE OBLIKE

Ko se ozremo po pokrajini, predstavljata poselitev in različne parcelne oblike polja najizrazitejšo vidno značilnosti nekega območja. Poselitev je lahko zgoščena v obliki vasi ali manjših zaselkov, razložena po pobočji in slemenih ali razpršena v obliki samotnih kmetij. Posamezni parcelni vzorci so jasno vidni zaradi različnega časa obdelovanja in sajenje različnih kulturnih rastlin. Posamezna polja se lahko dotikajo in predstavljajo odprto polje ali pa so med seboj ločena z obmejki. Sem štejemo žive meje, drevorede, posamična drevesa, jarke in obvodne zarasti, ograje, pasove travnikov ali neobdelanih površin in obdelovalne terase (Ilešič, 1950).

Pod pojmom zemljiške razdelitve razumemo različne načine in oblike razdelitve kmetijskih zemljišč. Kot pravi Ilešič (1950) je za razumevanje starih agrarnih sistemov in njihovo povezanostjo z oblikami poselitve, primerno preučevati samo razdelitve polja. Sem štejemo parcele njiv in vmesnih travnikov, ki se od časa njihovega nastanka niso bistveno spreminjale in nam omogočajo vpogled v pretekle ureditve našega podeželja. Gozdovi in pašniki ter večji travniki izven vasi so se delili šele kasneje po drugačnih načelih, zato se ne smejo upoštevati pri opredeljevanju zemljiških tipov. Tako se je uveljavil izraz poljska razdelitev, ki nam poleg pokrajinskih značilnosti nudi tudi vpogled v zunanjo obliko in notranjo ureditev kmečkih naselij. S podrobnimi pregledi lahko razberemo tudi oblike in zgodovino kolonizacije, načina življenja ljudi in razvoj kmetijstva oziroma gospodarjenja na podeželju. Ilešič (1950) poudari, da je potrebno vedno pri preučevanju agrarnih naselij upoštevati tudi njihova pripadajoča zemljišča.

Najpomembnejši naravni dejavnik za različne razdelitve polja je oblikovanost površja. Kot je zapisal Ilešič (1950), je v Slovenij za večino primerov značilno, da so na bolj uravnanem svetu pravilne in podolgovate njive, medtem ko so na bolj razgibanih območjih s strmimi nakloni nepravilne in grudaste. Pri prehajanju iz bolj valovitega v ravninski svet, dobivajo grude pravilnejšo obliko ali se preoblikujejo v nepravilne delce. Parcelne oblike niso odvisne samo od reliefa, saj so se lahko na podobnem površju razvili različni tipi ali obratno, kjer imamo isti tip na zelo različnih površinah. Naslednji dejavnik, ki je vplival na parcelne oblike polja, je agrarna zgodovina. Sem prištevamo agrarni režim, obdelovalne tehnike in deljivost kmetij. Kolektivna oblika gospodarjenja je v večini primerov starejšega izvora in ima zemljišče razkosano, pri individualnem agrarnem režimu pa je zemljišče v enem kosu in zaznamuje kasnejše dobe. Široke grudaste njive so odraz primitivnejšega, starejšega načina obdelovanja zemlje z ralom, dolge njive in jermeni pa so se razvili kasneje, ko se je uveljavila naprednejša tehnika oranja z železnim plugom na kolesih. Pomembno vlogo je imela tudi različna deljivost kmetij. Kjer se je posest močno delila, je lahko polje razcepljeno v številne nesmiselno ozke jermene in majhne drobce. Zanimiva je tudi različna stopnja razkosanosti prvotnih

celkov v drugotne grude, ki je posledica njihove različne deljivosti in je običajno večja tam, kjer so celki starejšega izvora (Ilešič, 1950).

Na osnovi zunanje podobe parcelacije in upoštevanjem ter kombiniranjem vseh naštetih dejavnikov, ki vplivajo na različne poljske razdelitve, je Ilešič (1950) ugotovil, da imamo pri nas malo tipičnih oblik razdelitve polja. Pogosti so prehodi med delci in grudami, delci in sklenjenimi progami ter grudami in celki.

Glavni tipi poljske razdelitve na Slovenskem (Ilešič, 1950):

1. Razdelitev na grude (bloke): Parcele so v večini primerov nepravilnih oblik, posest pa je razkosana in pomešana brez reda.

2. Razdelitev na (prave ali pravilne) delce: Polje je sistematično razparcelirano na dolge in ozke njive, kjer je posest posamezne kmetije enakomerno porazdeljena po posameznih kompleksih vaškega zemljišča.

3. Razdelitev na nepravilne ali grudaste delce: Podobni so pravilnim delcem, s prevlado pravilnih podolgovatih njiv in s parcelno razdrobljenostjo kmetij. Razlika se kaže v manj sistematični parcelaciji, kjer je porazdelitev deležev manj dosledna, parcele pa so po obliki manj pravilne in enotne.

4. Druge prehodne oblike med grudami in delci: Ta tip je že bolj podoben pravim grudam. Sem prištevamo razdelitev na grude z delci ali progastimi delci, kamor spada tudi posebna oblika grud z vinogradniškimi delci, razdelitev na dolge njive brez reda, razdelitev na pravokotne grude in razdelitev na kratke delce.

5. Razdelitev na sklenjene proge: Pravilne zemljiške proge potekajo v enem kosu od vsakega doma do roba gozda ali do meje vaškega zemljišča.

6. Kombinacije sklenjenih prog in pravilnih delcev: Za vse kombinacije je značilna genetska sorodnost s kolonizacijsko obliko sklenjenih prog in pravih delcev.

7. Celki: Kmetije imajo posest v enem samem sklenjenem in največkrat nepravilno oblikovanem kosu. Poznamo samotne ali zaprte celke, polodprte, odprte, razložene in razkosane celke.

2.1 Krajina

Človek se je pričel šele v zadnjih desetletjih zavedati, da predstavlja krajina pomembno vrednoto. Gre za prostor v katerem prebivamo in ga s svojim delovanjem spreminjamo, negujemo in vzdržujemo. Ker gre za omejen naravni vir, ki se zaradi intenzivnih družbenogospodarskih procesov in globalizacije hitro spreminja in postaja vse bolj poenoten, se je pojavila skrb pred izgubo krajinskih vrednosti in kvalitet. Dober primer širše ozaveščenosti tega problema je Evropska konvencija o krajini, ki je mednarodni sporazum o varstvu, upravljanju in o načrtovanju krajin. Konvencija podaja temeljne usmeritve za področje krajine, ki jih morajo države podpisnice upoštevati pri načrtovanju trajnostnega razvoja v okviru razvojnih politik, strategij in programov (Evropska konvencija, 2008).

V slovaru slovenskega knjižnega jezika (SSKJ, 2000) je krajina označena kot *krájina*, ki pomeni mejno ozemlje neke države ali dežele in *krajina* (tudi *krájina*), ki opisuje manjše ali večje ozemlje glede na specifičnost njene oblikovanosti in urejenosti.

V Zakonu o ohranjanju narave (2004) je krajina opisana kot prostorsko zaključen del narave, ki s svojimi značilnostmi in delovanjem človeka ustvarja specifične krajinske strukture. Človek spreminja krajino z različno rabo tal in oblikami poljske razdelitve, poselitvijo in gradnjo infrastrukture. Njegov vpliv povzroča relativno hitre spremembe v vrednosti krajin in prav kmetijstvo z gozdarstvom že od nekdaj najbolj vpliva na razvoj kulturnih krajin (Marušič, 2002). Podeželje, za razliko od urbaniziranih območij, ne stremi izključno v povečanje izrabe prostora ampak je njegova posebnost tudi v opuščanju intenzivnih rab in vračanje narave na manj primerna obdelovalna zemljišča.

Kot pravi Marušič (2002) se tipi kulturnih krajin med seboj razlikujejo po oblikah reliefa, rabi prostora, oblikah parcel in poselitve, specifičnih vegetacijskih pojavov, simbolno pomembnih zgodovinskih objektov, itd. Njihova ohranjenost je večja na odročnejših predelih s težjimi naravnimi danostmi, kamor spadajo tudi kulturne krajine celkov. Glede na morfološke značilnosti je Marušič (2002) krajine razdelil v pet večjih kategorij: krajine alpskega sveta, krajine predalpskega sveta, krajine subpanonskega sveta, krajine kraškega sveta notranje Slovenije in krajine primorskega sveta. Znotraj teh kategorij oziroma območij pa lahko najdemo različne krajinske vzorce. V alpskih krajinah so celki v vzorcu visokogorskih samotnih kmetij, v predalpskem svetu in krajini kraškega sveta so pogostejši razloženi in polodprti celki, ki si sledijo eden zraven drugega po prisojnih pobočjih hribovij. Za subpanonsko krajino pa so značilnejši odprti celki v nižinah in razloženi ter zaprti na slemenih gričevij. Za krajine primorskega sveta krajinski vzorec celkov ni značilen.

2.2 Poselitev

Anton Melik je s študijo o Kmetiskih naseljih na Slovenskem podal temelje klasifikacije podeželjskih naselij. Skupaj z Ilešičevimi raziskavami poljskih razdelitev in njihove povezave s tipom poselitve, predstavlja osnovo za preučevanje podeželja (Vrišer, 1990).

Za klasifikacijo naselij je najpomembnejša oblika in velikost naselja ter njen zunanji videz. Za zanesljivo kategorizacijo, pa je potrebno poleg tlorisa naselja upoštevati tudi zgodovinsko preučevanje naselitvenega poteka in zemljiško razdelitev, ki je zelo pomembna za razumevanje notranje ureditve naselja in njegovega razvoja. Tip naselja in oblika zemljiške razdelitve sta v tesni medsebojni povezanosti, saj je njuna ureditev prvotno odvisna od agrarnega režima. Kadar je polje urejeno sistematično ima tudi podoba vasi pravilne oblike. Ilešič (1950) ugotavlja, da se v primeru spremembe poljske razdelitve, spremeni tudi podoba vasi.

Po zunanji obliki kmečkih naselij loči Melik (1933) dva poglobitna tipa. Prvi je na samem stoječi dom – samotna kmetija in drugi, kjer je več kmečkih domov postavljenih skupaj v večji skupini – vas. Prehodna oblika sta zaselek in razloženo naselje. Na podoben način definira kmečko naselje Blaznik (1970), ki trdi da je to naselbinska enota, ki jo sestavlja ena ali več kmečkih domačij.

Tipi kmečkih naselij (Blaznik, 1970):

Samotna kmetija: Domačija stoji na samem z zemljiščem v celku in jo obdaja gozd ali pašnik.

Značilne so predvsem za višje nadmorske višine hribovij in gora, pojavljajo pa se tudi na položnejšem gričevju v vzhodni Sloveniji. Poznamo tudi primere, ko je bila kmetija prestavljena iz vasi k njenem najpomembnejšem kosu zemlje, tako da nima zemljišča v celku ter leži osamljena sredi ravnin in jo kljub temu štejemo med samotne kmetije (Ilešič, 1950).

Razloženo naselje: Sestavljeno je iz posameznih skupin raztresenih domačij, med katerimi ležijo kmetijska zemljišča. Predstavljajo prehodno obliko med samotnimi kmetijami in strnjenimi naselji. Deloma imajo zemljišča v celkih, ki se mešajo z drugotnimi grudami. Značilna predvsem za gričevnat svet.

Zaselek: Tip naselja, kjer stojijo domovi blizu skupaj in tvorijo malo, strnjeno skupino, ki šteje neke do 10-15 hiš. Ločiti moramo prvotne od drugotnih zaselkov. Prvotni so nastali že ob sami naselitvi in imajo polja v grudah. Drugotni zaselki pa so nastali z delitvijo samotne kmetije in imajo polje v

drugotnih grudah ali v odprtih celkih. Značilni so za bolj razgibana površja z nekoliko več prostora, vendar ne dovolj za oblikovanje večjih naselij.

Vasi: Večja strnjena naselja, kjer je zveza med ureditvijo vasi in njenim poljem zelo očitna. Pojavljajo se predvsem na ravninah in dolinah. Glede na različne oblike, velikosti in razporeditve kmečkih domov, ločimo gručasto, obcestno, središčno in dolgo vas ali vas v vrsti.

3 CELEK

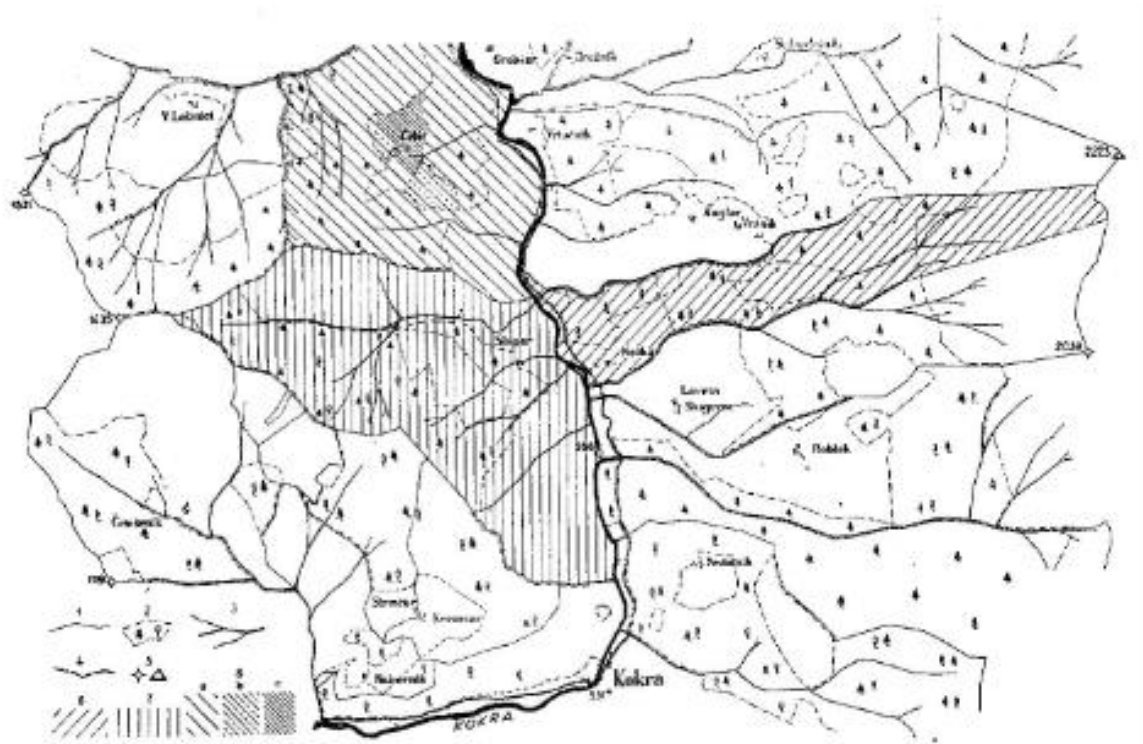
Celek je zemljiška posest, ki se v enem samem kosu razpostira okoli domačije: samotne kmetije z zemljiščem v celkih (SSKJ, 2000).

3.1 Opis

Celek je ena od temeljnih oblik poljske razdelitve. Kmetija ima zemljišče strnjeno okoli domačije v enem samem kosu (Kladnik, 1999). Zemljišče je običajno v nepravilnem kosu in kot celota zelo široko in kratko, njive imajo obliko grud in so redko podolgovate ali pravih oblik (Ilešič, 1950). Grudaste njive se lahko zajedajo druga v drugo ali se mešajo z travniškimi, pašnimi in gozdnimi zemljišči. To je posledica razgibanega terena in različnih kakovosti zemljišč, ki je prisilil kmetovalca v izrabo najkvalitetnejših tal, ne glede na obliko in videz. V tej razporeditvi in razdrobljenosti njiv, se kažejo preizkušene prilagoditve hribovskemu svetu. Celek ima na svojem zemljišču tudi travnik in pašnik, saj je živinoreja primernejša za hriboviti svet kot poljedelstvo. Zaradi izrazito individualističnega agrarnega režima, so imeli celki redko med seboj skupno pašo in posest. Na sončnih pobočjih okoli kmečke domačije rastejo sadovnjaki in na nižjih nadmorskih višinah tudi vinogradi, na senčnih legah pa raste gozd, ki v večini primerov predstavlja največji delež površin celka. Gozd je bil sprva v skupni lasti in so imeli kmetje le služnostno pravico, ne pa tudi lastninske (Anko, 1980).

Kladnik (1999) je glede na stopnjo zaprtosti in in samozadostnosti kmetijskega režima določil pet različnih oblik celkov:

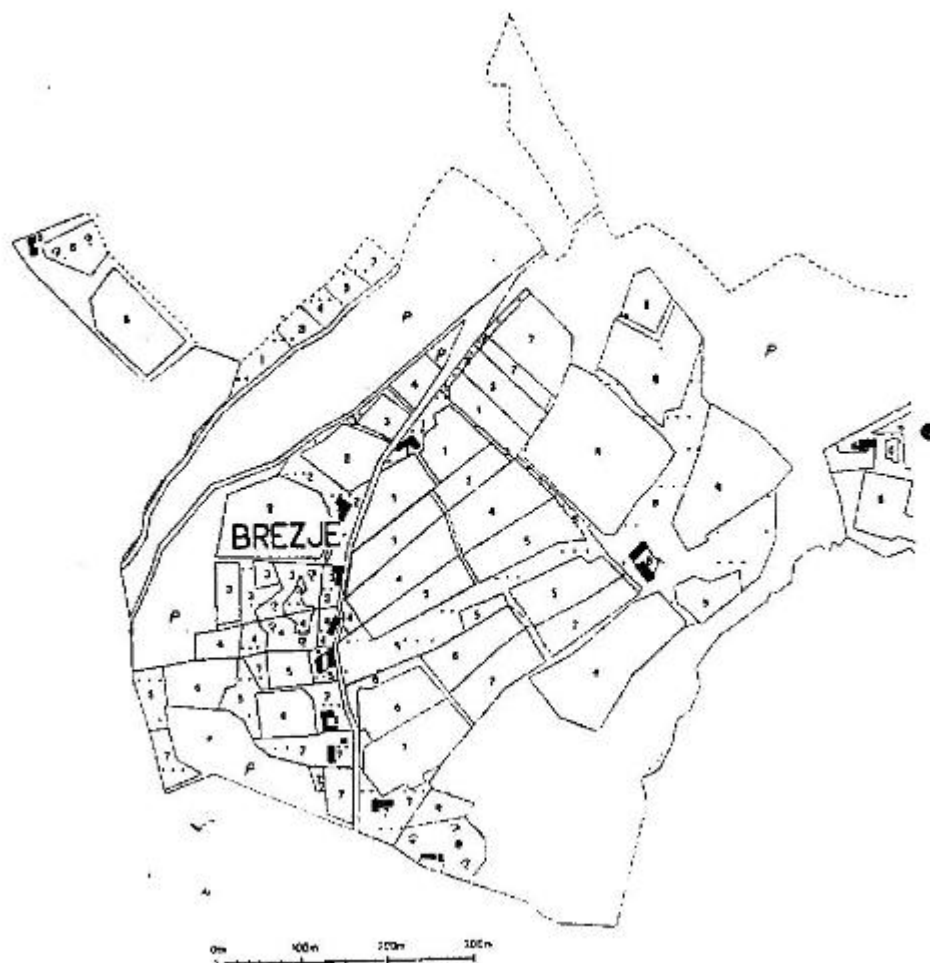
Samotni ali zaprti celek: zemljišča samotnih kmetij so med seboj ločena s širšimi ali ožjimi kompleksi gozdov. Pogosto so to velike kmetije, ki se večinoma pojavljajo v gorskih območjih in jih pri nas najdemo v alpskem in predalpskem svetu. Posest lahko leži na sončnih plocih ali poteka v široki progi iz dna doline v goro, kjer stoji običajno dom na prisojnim in zložnem obronku ali terasi. Kjer je takšna proga omejena z dvema slemenoma, lahko celek obsega vso stransko ali celo glavno dolino (Ilešič, 1950). Primer takšnih celkov je prikazan na sliki 1. Tako se pogosto celotna dolina ali gora imenuje po kmetu (Logarska dolina, Virnikov Grintavec itd.) ali pa se kmetija imenuje po dolini (Suhadolnik). Kmetija lahko zavzema tudi sleme ali rigelj in sega do jarka na obeh straneh.

Slika 1: Primer zaprtih celkov v Kokri, kjer segajo od dna dolin do vrhov (vir: Ilešič, 1950)

Polodprt celek: gre za prehodno obliko med zaprtim in odprtim celkom, kjer je meja med sklenjenimi polji izrazito vidna, vendar niso ločeni z vmesnimi gozdnimi pasovi.

Odprt celek: sklenjena, podolgovata polja ene kmetije se stikajo s sklenjenimi polji sosednje kmetije. Pogosto meja med polji ni jasno določena, parcelacija je po večini nepravilna, njive pa se močno mešajo s travnikom in pašnikom (Ilešič, 1950). Domovi so postavljeni na kraju svojih celkov ali so celo brez neposrednega stika z njimi. Kjer sta celka samo dva ali trije govorimo o dvojnih in trojih kmetijah, kadar pa imamo več celkov, lahko nastanejo majhni zaselki, strnjena naselja ali v določenih primerih tudi prave vasi. Na bolj uravnanem svetu poznamo tudi primere, ko potekajo odprti celki v obliki širših prog za domačijami in spominjajo na krčevinske proge (progasti celki), kar je lepo vidno na sliki 2.

Slika 2: Rahlo strnjen zaselek s progastimi odprtimi celki (vir: Ilešič, 1950)

Razloženi celek: posamezni celki so blizu vsaksebi in so med seboj ločeni le z ozkimi pasovi gozda, redkega drevja, goličav, nizkega hriba ali kaj podobnega. Polja in travniki posameznih celkov se močno približajo drug drugemu ali se celo docela strnejo, pri tem pa še vedno ohranijo značaj posesti v enem kosu.

Razkosani celek: oblika poljske razdelitve, ki je nastala z razkosanjem ene same kmetije v celku na več kmečkih gospodarstev, pri čemer lahko s sestavljanjem posameznih posestev rekonstruiramo podobo prvotnega celka. Primer je prikazan na sliki 3. Razkosani celki imajo značilnosti poljske razdelitve na grude in so značilni za zaselke v hribovitem svetu. Grude nastale z razkosanjem prvotnih celkov imenujemo tudi razdelitvene ali drugotne grude (Ilešič, 1950). Drugotna razdelitev na grude je od prave, prvotne razdelitve enaka po zunanjem videzu, nepravilnih oblikah parcel in medsebojni pomešanosti deležev. S podrobno preučitvijo pa se izrazijo bistvene razlike. Pri drugotni razdelitvi prvotna naselbinska in zemljiška enota ni bila neka skupina, niti majhen zaselek, temveč ena sama

kmetija, ki je bila kasneje razkosana. Njihova zemljišča imajo mali obseg in ni sledu o nekdanji kolektivni posesti v gozdu ali pašniku.

Slika 3: Zaselek z drugotno razdelitvijo na grude. Z rekonstruiranjem posameznih posestev, dobimo prvotne celke (vir: Ilešič, 1950)

3.2 Nastanek

O starosti samotnih kmetij in celkov so obstajala zelo različna mnenja. Ena možnost je, da so samotne kmetije s celki stara oblika naseljevanja, druga ji pripisuje relativno mladost. Sprva so trdili, da so naselja s celki stara keltska oblika in da so samotne kmetije najstarejša oblika naseljenost v Zahodni Evropi in Vzhodnih Alpah. Enako je veljalo za slovanske dežele, kjer naj bi bila samotna kmetija prvotna slovanska naselbinska oblika (Ilešič, 1950). Proti tej domnevi so se vedno bolj pojavljali dvomi. Z novejšimi študijami poljske razdelitve so številni strokovnjaki na tem področju (Bunker, Zaborski, v Ilešič, 1950: 91) prišli do spoznanja, da so samotne kmetije v Alpah in ostali Srednji Evropi mlajša oblika kolonizacije, zaselki z grudami pa starejša naselitvena oblika.

Za področje naše države, so pomembna predvsem dela Blaznika, Melika, Kosa in Ilešiča, ki se vsi strinjajo z relativno mladostjo celkov. Kot navaja Ilešič (1950) je Blaznik preučeval Škofjeloško hribovje, kjer je na podlagi historičnih dokumentov prišel do zaključka, da so samotne kmetije in celki mlajša naselitvena plast, nastala v poznem srednjem veku ali še kasneje in da so starejši parcelni vzorci tisti, ki imajo skupen agrarni sistem. Istega mišljenja je tudi Ilešič, ki pritrди, da se je individualistični način agrarne naselitve s celki v splošnem uveljavil kasneje kot starejši kolektivistični sistemi poljske razdelitve, ni pa izključeno, da so včasih nastajali oboji sistemi hkrati. Avtor pravi, da niso vse samotne kmetije in raztresena naseljenost pri nas mlajša poselitev, saj bi tako bili obširni predeli Pohorja, Kozjaka in vzhodnih Karavank, dolgo neposeljeni.

S to teorijo se strinja tudi Anko (1980), ki trdi, da predstavljajo celki za področje Slovenije najmlajšo naselitveno plast od visokega do poznega srednjega veka, ko je bila kolonizacija primernejših zemljišč v dolinah in gričevju po večini že zaključena. Celke najdemo tako po večini v hribovitem in goratem svetu, kjer naravni pogoji drugačne oblike zemljiške delitve niti ne dovoljujejo.

Od konca 19.stoletja, so si zgodovinarji in geografi prizadevali razbrati iz oblik poljske razdelitve, potek srednjeveške in kasnejše kolonizacije, ki je bistveno spremenila videz naših pokrajin.

Blaznik (1970) je kolonizacijo razdelil v štiri faze:

1. faza: starejša slovenska kolonizacija od druge polovice 6.stoletja do 9. stoletja
Naseljevanje je potekalo na poljedelsko najprimernejših območjih. Značilna oblika poljske razdelitve v tem obdobju so grude nepravilnih oblik (bloke), ki so posledica primitivne obdelovalne tehnike z ralom in kopaštvo.
2. faza: notranja kolonizacija in germanizacija od 10. do 13. stoletja
Prebivalstvo je naraščalo zaradi izboljšanih tehnik obdelovanja zemlje in priseljevanja tujce. To je privedlo do dodatnega krčenja gozdov, izsuševanja močvirij in naseljevanja dotlej nenaseljenih okolišev v raninah in dolinah. Večino kolonizacijskega dela so vodili fevdalci zato pravimo temu obdobju naseljevanja tudi načrtna kolonizacija. Značilne so predvsem sklenjene proge, pravilni in nepravilni delci ter kombinacije teh tipov.
3. faza: višinska ali mlajša kolonizacija od 13. do 15. stoletja
Naravno ugodnejša naselitvena območja so bila po večini že polna, zato se je naselitveni tok obrnil v višja, hribovita območja, ki so bila v pretežni meri porasla z gozdom (Mihelič, 1998). Nosilec je bil slovenski kmet, pod vodstvom zemljiških gospodov, ki so že od nekdanj trdneje vodili naseljevanje ob krčenju gozda. Gospoda je privabljala naseljence z mnogimi gospodarskimi ugodnostmi, kot so nižje urbarialne dajatve in tlaka. Iz začasno obljudenih planinskih kmetij in staj so začela nastajati stalna naselja, ki so se pomikala v čedalje višje lege. Hribovit svet in gorska pobočja niso imela ustreznih pogojev za nastajanje večjih naselij

in tudi ne za kolektivno obdelavo polja. Kmetje so imeli zato po večini polje v enem samem kosu (celku) in sicer v obliki razloženih naselij v hribovitem svetu ali samotnih kmetij v še višjih predelih.

4. faza: dodatna ali rovtarska kolonizacija po 16. stoletju

Večji del agrarnega podeželja je bil že koloniziran, vendar so še vedno nastajala posamezna nova selišča. Včasih so nastala ob starejših naseljih, kjer so si dom poiskali ljudje z malo ali nič zemlje. To so bili tako imenovani kajžarji, ki so živeli deloma od kmetijstva in deloma od nekmečkih dejavnosti. Večje spremembe so nastale na do takrat še neposeljenih gozdnatih območjih, kamor je bila usmerjena spontana rovtarska kolonizacija. Priseljenci so imeli izključno nerazkosana polja, ki se v hribovitem in goratem svetu pojavljajo kot samotne kmetije z zaprtimi in odprtimi celki. S kasnejšimi delitvami kmetij in drobljenjem posesti so nastajali drugotni zaselki, ki so včasih prerasli v značilne gručaste vasice.

3.3 Značilnosti

Glavna zunanja značilnost celka je zaokroženost posesti, po katerem je dobil ime. Njegova celovitost in pogosto osamljena lega je vzrok za izrazito individualistični agrarni režim kmetij. Celki so bili tako praviloma samozadostni in so vsebovali vse nosilce funkcij, ki jih lahko najdemo v krajini. Nosilec funkcij je mesto za domačijo, njiva za hrano, travnik in pašnik za krmo živali, potok za mlin, gozd za kurjavo in žago, itd. Anko (1980) pravi, da celka zato ne obravnavamo samo kot prostorsko, ampak tudi kot ekološko in ekonomsko celico prostora. Zasnovani so bili na najmanjši površini, ki je še bila sposobna preživeti kmečko družino in poravnati predpisane dajatve. Dodatni viri zaslužka so bili omejeni zaradi fizične oddaljenosti trga in ostrejših naravnih razmer. Celek je tako predstavljal model uravnovešenega gospodarstva z ničelno rastjo. Zelo pomembna lastnost celkov je v prebiralnem načelu izbora nosilcev funkcij in njihova nega, ki je bila nujno potrebna za obstoj celkov. Slabo rodovitna zemlja v višjih legah, strmi nakloni in slabša osončenost je prisilila kmeta v pospeševanje in razvijanje primernih zemljišč, kulturnih rastlin in obdelovalnih tehnik ter opuščanje manj primernih. Na ta način se je ohranilo ravnovesje med človekom in naravo, kar je lepo vidno v kulturni krajini celkov.

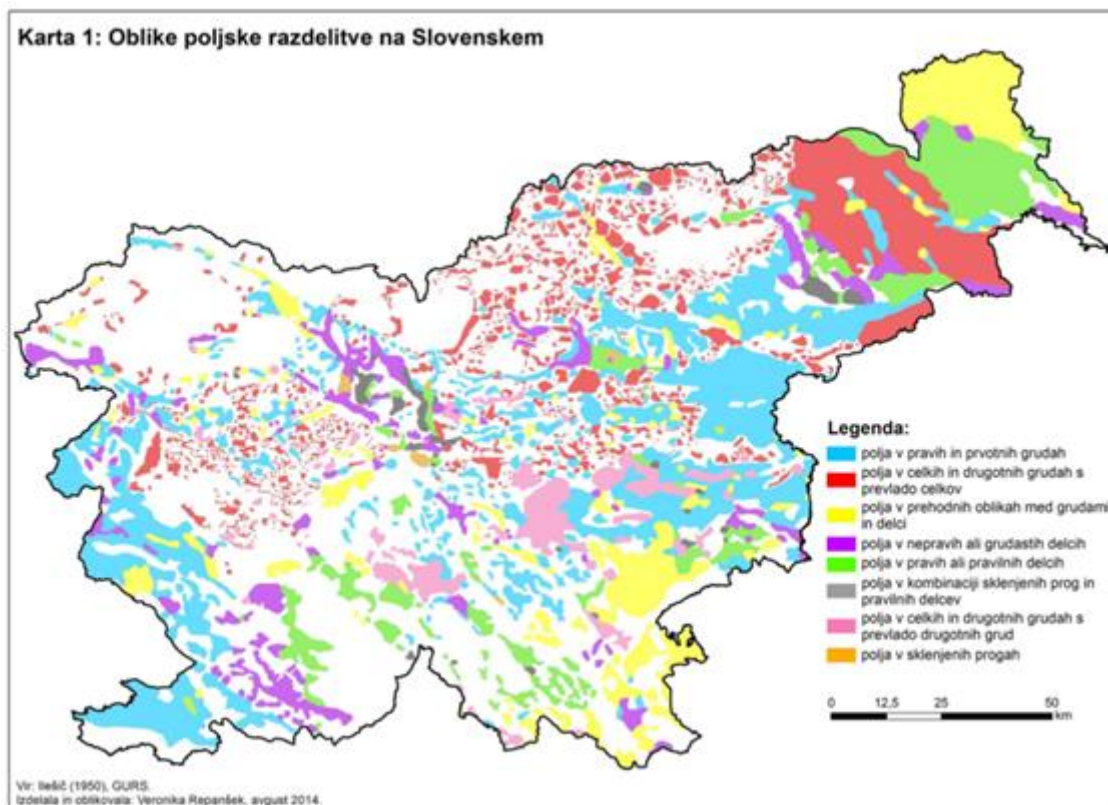
Celki so praviloma ostali nedeljivi, saj bi razkosanje posesti ogrozilo njegovo samozadostnost. Tako se je lahko poročil le dedič, ostali otroci pa so ostali na kmetiji kot tete in strici ali so odšli k sosednjim kmetijam za delovo silo (Anko, 1980). Značilno je tudi ohranjanje domačih imen celkov, ne glede na priimek dejanskih lastnikov. Včasih so lahko ostali otroci dobili tudi košček zemlje – srenjska zemlja, kjer so postali kajžarji in bajtarji. Podobno je bilo poskrbljeno tudi za stare starše, ki so se običajno umaknili v majhne kočice na obrobju celka in prepustili vodenje posesti mlajši generaciji. V višjih legah

so celki komaj proizvedli zadosti hrane za preživetje družin, zato je bila pogosta podhranjenost in lakota, ki je s seboj prinesla bolezni, ki so zmanjševale populacijo. Istočasno je težavnost in primitivnost obdelovanja zahtevala več delovne sile, zato je bilo število ljudi, ki so živeli na kmetiji, razpeto med ta dva pola (Anko, 1980). Šele z uvajanjem novih, ustrežnejših kultur in izboljšano obdelovalno tehniko, se je pričevala rast prebivalstva in posledična delitev celkov na drugotne grude.

Na celkih se najpogosteje pojavlja kmečki dom v gruči, kjer je stanovanjska hiša ločena od gospodarskih objektov. Ti ne stojijo skupaj, ampak so v različnih razdaljah odmaknjeni eden od drugega in navzven delujejo kot neurejena gruča (Ogorelec, 1991). Njihova postavitve upošteva oblikovanost površja, zato največji objekti praviloma ležijo vzporedno s plastnicami. Na gručasto poselitev je vplivala potreba po smotrni izbrani zemljišč, z upoštevanjem klime in osončenosti. Pomemben del predstavlja tudi dvorišče, ki je prehod oziroma podaljšek veže in povezuje celotno domačijo. Gradnja objektov je potekala postopoma, sprva so v okolici nastajali tudi kajžarski domovi, danes pa se gradijo povojne hiše. Starejši objekti na odročnejših predelih pogosto ne zadoščajo temeljnim življenjskim potrebam, kot sta elektrika in vodovod.

3.4 Razporeditev v Sloveniji

Celki so na Slovenskem zelo razširjena oblika poljske razdelitve. Poleg samotnih kmetij, ki predstavljajo za celke najznačilnejšo obliko naselbinskega tipa se pojavljajo tudi pri razloženih naseljih, zaselkih in celo vaseh. Ilešič (1950) je v svojem delu opisal geografsko razširjenost celkov in to tudi prikazal na karti, skupaj z ostalimi oblikami poljske razdelitve. Posamezne pojavne oblike so označene s črnobelimi šrafurami. Ker so celki v mnogih predelih že razpadli v drugotne grude in se marsikje drugotni zaselki in razložena naselja močno prepletajo s celki, ki še niso razkosani, je Ilešič njihovo razširjenost na karti prikazal skupaj, pri tem pa je ločil dve skupini: kmetijsko pokrajino s polji v celkih in drugotnih grudah, s prevlado drugotnih grud ter kmetijsko pokrajino s polji v celkih in drugotnih grudah s prevlado celkov. V magistrskem delu *Analiza izbranih regionalnih členitev Slovenije glede na oblike poljske razdelitve* (Repanšek, 2015), je ta karta barvno vektorizirana in omogoča boljšo preglednost (slika 4). Avtorica opozori na belo barvo karte, ki označuje predele strnjenih gozdnih območij z visokimi nadmorskimi višinami ter nerodoviten in urbani svet, kjer Ilešič (1950) ni določal oblik poljske razdelitve.

Slika 4: Oblike in razširjenost poljske razdelitve na Slovenskem (vir: Repanšek, 2015)

Najobsežnejše področje celkov je vzhodni del alpske Slovenije. Kot trdi Ilešič (1950) so za ta predel značilne samotne kmetije z zaprtimi celki, ki se nahajajo na južni strani Kamniških Alp, celotnem predelu vzhodnih Karavank razen v dolinah ter celoten Kozjak in Pohorje. V Julijskih Alpah in južnem delu Karavank se celki pojavljajo le izjemoma. Drugo veliko področje celkov samotnih kmetij in razloženih naselij so območja okoli Trnovskega gozda, Škofjeloškega, Cerkljanskega, Idrijskega in Polhograjskega hribovja z izjemo večjih krajev in dolin. Pojavijo se tudi na južnih osončenih delih Selške in Poljanske doline. Na vzhodni strani Gorenjske ravnine je področje razloženih celkov in drugotnih grud, na gozdnatem vzhodnem delu Kamniške ravnine pa so značilni odprti, razloženi ali progasti celki, ki se na prisojnih terasah Tuhinjske doline nadaljujejo do Celjske kotline. Kot pravi avtor se celki z drugotnimi grudami kot najznačilnejša oblika poljske razdelitve, pojavljajo na območju Posavskega hribovja v okolici Mrzlice, Gozdnika in Javornika. Južno od Save je celkov in drugotnih grud več kot v severnem delu Posavskega hribovja, posebno značilni so za hribovje vzhodno od Ljubljanskega polja, kjer je do Litije le malo naselij s posestno pomešanostjo. Podobno velja za okolico Kuma in Jatne, pojavljajo pa se tudi v nižinskem svetu Šentjurške soseske in doline Mirne. Obširno področje celkov so tudi Slovenjske Gorice. Predvsem za vzhodni del je značilno, da so v dolinah in nižinah pogosti odprti celki, ki so razporejeni v rahlo sklenjenih vaseh in imajo posest

kombinirano z razkosanimi travniki v širokih dolinah in v vinogradih. Tipični primer je vas Brezje pri Sv. Juriju ob Ščavnici (slika 2), kjer si sledijo široki progasti celki drug poleg drugega.

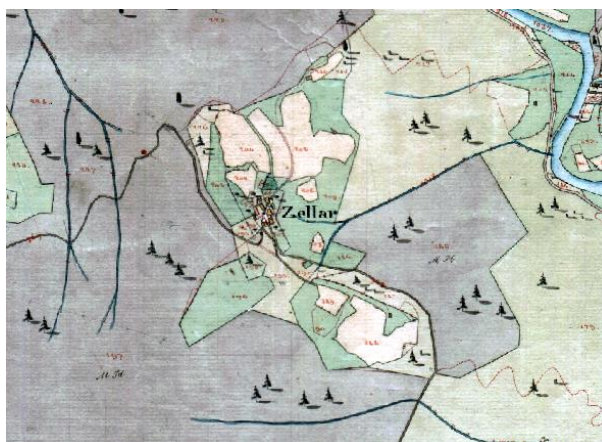
Ilešič (1950) povzame, da so celki v najrazličnejših oblikah, značilni predvsem za močnejše razgiban svet in da je to najpogostejši agrarni režim pri naseljevanju hribovij. Prave samotne kmetije se pojavljajo v izrazito gorskem svetu, kjer drugačna oblika poselitve skoraj ni mogoča. V ravninah in nižinah se pojavljajo le posamezni primeri, v veliki večini pa so prvotni celki razkosani v drugotne grude.

4 METODA DELA

4.1 Določitev območij

Za analizo parcelnega vzorca polj v celkih, je bilo potrebno najprej izbrati primerna območja. Upošteval sem samo kategorijo polja v celkih in drugotnih grudah, s prevlado celkov. Primarni vir je predstavljala pisna omemba kraja oziroma področja v delu Ilešiča (1950), kjer sta izbrani območji Kokra in Davča neposredno omenjeni, medtem ko je Strojna upoštevana posredno kot del vzhodnih Karavank, kjer so samotne kmetije z zaprtimi celki značilne za celotno področje. Pri izboru območja smo se osredotočili v hribovit svet, kjer smo poskušali razbrat območje celkov na podlagi opazovanja državnega ortofota (DOF). Zaprti celki so praviloma sklenjene obdelovalne površine sredi gozda oziroma, je gozd na eni ali drugi strani celka. Zanje smo namreč predvidevali, da bi lahko predstavljali zaprte oziroma polodprte celke. Na koncu smo preverili, če so bila območja zajeta tudi v času nastanka franciscejskega katastra, saj analiza temelji na primerjavi stanja med 19. stoletjem in danes. Znotraj izbranih območij Kokre, Davče in Strojne smo v nadaljevanju določili zvezno območje približno 10 celkov, ki so predstavljali reprezentativni vzorec za analizo.

Pri izboru celkov smo želeli, da je območje sklenjeno in da tako predstavlja čim boljše posplošitev stanja za celotno katastrsko občino. Ko smo določevali vzorčne celke, smo si pomagali z njihovimi domačimi imeni, ki so zapisani na listih franciscejskega katastra (slika 5).

Slika 5: Zapis domačega imena celka na listu franciscejskega katastra (vir: Arhiv RS)

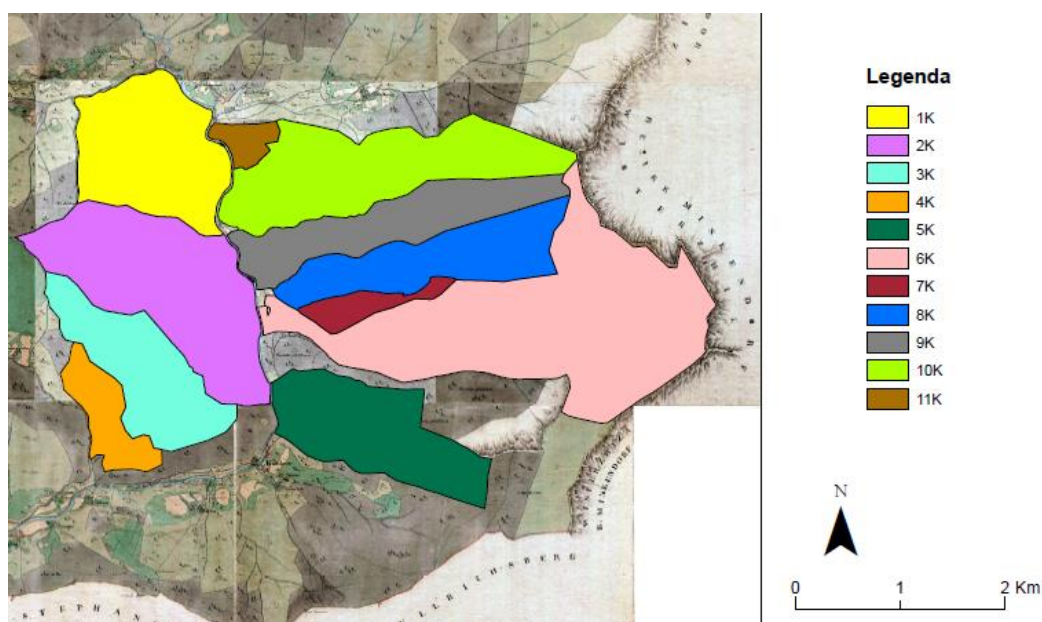
Vsako domače ime predstavlja en celek. Pri tem smo naleteli na določene posebnosti. Nekateri celki so se že razkosali in razdelili (4 v Kokri in 1 na Davči), vendar so imeli še vedno nekatere posesti v skupnem lastništvu, zato smo jih obravnavali kot en celek. Razkosani celek na Davči ima na

katastrskem listu domače ime zapisano dvakrat, vendar smo ga prav tako zaradi skupnih površin obravnavali kot enega (slika 6).

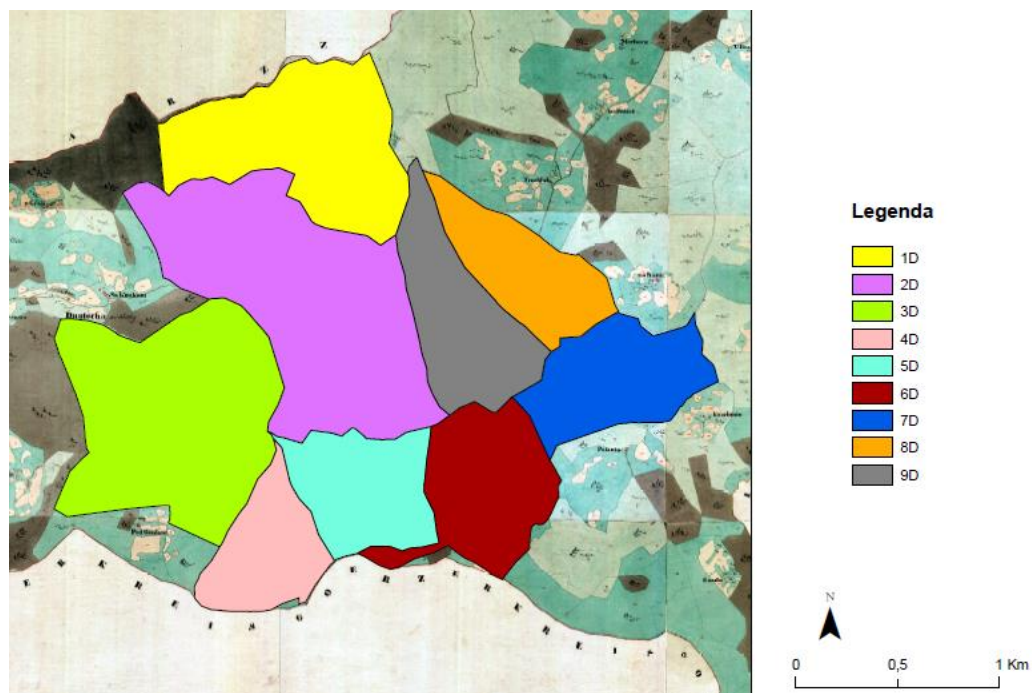

Slika 6: Dvakrat zapisano domače ime razkosanega celka na Davči (vir: Arhiv RS)

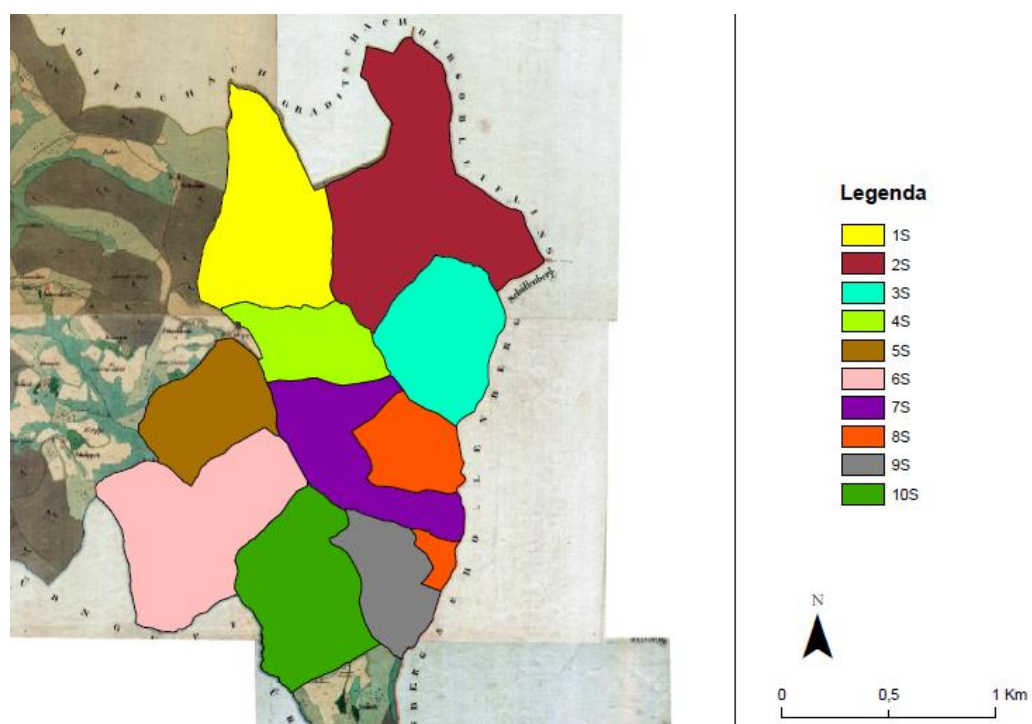
Za vsa tri območja (Davčo, Kokro in Strojno) smo izdelali karte s prikazom oblike in velikosti celkov v času nastanka franciscejskega katastra. Karte v večjem merilu so v prilogah A.1, A.2 in A.3, za boljši pregled smo dodali njihove izseke, prikazane na slikah 7, 8 in 9.

Slika 7: Celki v k.o. Kokra v času nastanka franciscejskega katastra (lasten prikaz, vir: Arhiv RS)

Slika 8: Celki v k.o. Davča v času nastanka franciscejskega katastra (lasten prikaz, vir: Arhiv RS)

Slika 9: Celki v k.o. Davča v času nastanka franciscejskega katastra (lasten prikaz, vir: Arhiv RS)

Za lažjo analizo in pregled vseh obravnavanih celkov smo izdelali preglednico 1, ki vsebuje podatke o njihovem domačem imenu in dodeljeno oznako. Na legendah kart (slike 7, 8 in 9) je lepo vidna njihova razvrstitev po oznakah.

Preglednica 1: Seznam izbranih celkov po katastrskih občinah

Katastrska občina	Domače ime	Oznaka celka
Kokra	Celar	1K
	Slapar	2K
	Kremsar	3K
	Nabernik	4K
	Pestotnik	5K
	U Robi	6K
	Slugouc	7K
	Lourin	8K
	Neškar	9K
	Koglar	10K
	Vertačnik	11K
Davča	U Dolin	1D
	Jemec	2D
	Verhouc	3D
	Žumer	4D
	Viškovec	5D
	Jemec	6D
	Pod Mejo	7D
	per Šagari	8D
	Mohilar	9D
Strojna	Janež	1S
	Požeh	2S
	Lutek	3S
	Brana	4S
	Oplaz	5S
	Zabernik	6S
	Železnik	7S
	Novak	8S
	Močnik	9S
	Grm	10S

4.2 Podatki

4.2.1 Viri podatkov

Za analizo primerjave stanj na celkih v 19. stoletju in danes smo morali pridobiti podatke, ki prikazujejo stanje v naravi pred 200 leti in danes.

Na Arhivu Republike Slovenije (Arhiv RS) smo pridobili podatke franciscejskega katastra za Koroško in Kranjsko, ki je nastajal od leta 1823 – 1869. Kataster je sestavljen iz grafičnega in spisovnega gradiva, kar je podrobneje opisano v nadaljevanju.

Stanje v preteklosti smo upodobili z uporabo podatkov v času nastanka franciscejskega katastra:

- nizko ločljivi (150 dpi) skenogrami spisovnih podatkov franciscejskega katastra za Davčo, Kokro in Strojno (Arhiv RS, 2016)

Spisovni podatki so dostopni samo v nizki ločljivosti in vsebujejo:

- PG Skica katastrske občine
 - PR Opis meje k.o.
 - PS Seznam zemljiških parcel k.o.
 - PT Seznam stavbnih parcel k.o.
 - PUA Abecedni seznam lastnikov zemljišč k.o.
 - PV Izkaz rabe zemljišč za k.o.
 - PZ Katastrski cenilni elaborat k.o.
- visoko ločljivi (300 dpi) skenogrami franciscejskega katastra za Davčo, Kokro in Strojno (Arhiv RS, 2016)

Preglednica 2: Uporabljeni listi franciscejskega katastra za izbrane katastrske občine

Katastrska občina	Nemško ime	Številka KO	Franciscejski kataster	Leto nastanka
Davča	Dautscha/Dauzha	28	L028A* L028A01 - L028A15**	1825
Kokra	Kanker	98	L098A L098A01 - L098A08	1826
Strojna	Stroina	430	K430A K430A01 - K430A06	1827

* - začetni prikaz razdelitve na liste

** - katastrski načrti

Današnje stanje smo prikazali z naslednjimi podatki:

- Podatki zemljiškega katastra (GURS, 2016):
 - ZKP – zemljiškokatastrski prikaz (grafični podatki - .shp)
 - VK5 – datoteka posestnih listov (opisni podatki - .dat)
 - VK6 – datoteka parcel oziroma parcelnih delov (opisni podatki - .dat)
- Dejanska raba prostora (RABA) (MKGP, 2016)
- Grafična enota rabe kmetijskega gospodarstva (GERK) (MKGP, 2016)

Na Geodetski upravi Republike Slovenije (GURS) smo z obrazcem v8.7 naročili digitalne podatke zemljiškega katastra.

Podatke RABA (MKGP, 2016) in GERK (MKGP, 2016) smo 18. 5. 2016 pridobili na spletni strani Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (MKGP), kjer so prosto dostopni podatki za celo Slovenijo.

4.2.2 Priprava podatkov

Podatke je potrebno pripraviti. Delo je potekalo v programu ArcGIS, kamor smo uvozili podatke pridobljene z Arhiva Republike Slovenije in Geodetske uprave Republike Slovenije. Listi franciscejskega katastra nimajo določenih koordinat, zato smo jih morali transformirati na koordinatni sistem zemljiškokatastrskega prikaza (ZKP) z georeferenciranjem. Po uskladitvi podatkovnih slojev je sledila vektorizacija franciscejskega katastra na izbranih celkih v vseh treh katastrskih občinah. Kot podlaga za vektorizacijo nam je služil zemljiškokatastrski prikaz, ki prikazuje oblike parcel in njihovo medsebojno lego. Poleg grafičnega zajemanja poligonov, smo sproti vodili tudi opisne podatke o lastništvu, vrsti rabe in velikosti vektoriziranih parcel.

Georeferenciranje visoko ločljivih skenogramov v programu ArcGIS

Vsak posamezen katastrski načrt franciscejskega katastra smo v programu Photoshop obrezali. To je bilo potrebno, saj imajo listi predpisani rob 2,5 cm, ki se ni smel uporabiti za zajemanje narisa katastrskih površin (Ribnikar, 1984). Nekateri listi so bili tudi malenkost zamaknjeni, kar smo poskušali popraviti z manjšimi zasuki listov, pozorni pa smo bili tudi na robove listov, ki so velikokrat deformirani. Pripravljene liste smo prenesli v program ArcMap, kjer smo jim morali določiti ustrezní koordinatni sistem. Pretvorba ali transformacija je proces več zaporednih postopkov in v ta namen ima ArcMap že napisan računalniški program, ki ga izvajamo preko orodja *Georeferencing*. Uporablja se

afina transformacija, ki je sestavljena iz treh zaporednih korakov: prestavitev izhodišča koordinatnega sistema v smeri x in y osi, vrtenje koordinatnega sistema okrog njegovega izhodišča in spreminjanje merila karte (Petek, 2004). V ArcMap smo pred tem že prenesli ZKP, ki smo mu v ArcCatalogu določili državni koordinatni sistem (*Shapefile Properties/XY Coordinate System/Projected Coordinate System/National Grids/Europe/D48 Slovenia GK*). Tako smo imeli pripravljeno podlago na katero smo georeferencirali obrezane liste franciscejskega katastra. Tudi vsem ostalim podatkovnim slojem, ki smo jih uporabljali v postopku vektorizacije in kasneje v analizi, smo določili koordinatni sistem na enak način kot sloju ZKP. Pri georeferenciranju listov smo poskušali izbrati čim boljše vezne točke za katere smo predpostavljali, da se v tem času niso spremenile in smo jih našli tako na franciscejskem kot tudi na zemljiškokatastrskem prikazu (ZKP). Vezne točke smo določili enakomerno na celotnem območju. Izbirali smo predvsem križišča poti in mejne parcele, kjer so se med seboj stikale vsaj tri ali več parcel.

Vektorizacija listov franciscejskega katastra

Na vsakem posameznem območju (Davča, Kokra, Strojna) smo izbrali približno 10 celkov na zaključenem območju. Pri izbiri smo si pomagali z domačimi imeni celkov, zapisanimi na franciscejskih načrtih v nemškem jeziku. Večinoma imajo celki enega lastnika, kjer se pojavljata dva (pet primerov) in imata tudi skupne parcele smo jih šteli skupaj kot en celek. Za vektorizacijo smo upoštevali samo območja, ki so zajeta tako v franciscejskem katastru kot tudi na ZKP. Oblike in velikosti katastrskih občin so se od časa franciscejskega katastra v manjši meri spremenile, zato smo v analizo vključili samo območja, ki so v preseku obeh podatkovnih slojev. Manjša odstopanja so se pojavila samo na južnem delu Davče in severnem delu Strojne, medtem ko se katastrska občina Kokre na obravnavanem območju ni spremenila. Pri vektorizaciji franciscejskega katastra smo za posamezne parcele v atributni tabeli vodili podatke o lastnikih zemljišč.

Na razpolago smo imeli dva vira podatkov:

- Zapisnik zemljiških parcel katastrskih občin (PS)
- Abecedni seznam lastnikov zemljišč katastrskih občin (PUA)

Najprej smo na podlagi domačih imen celkov, ki so zapisani na listih franciscejskega katastra (slika 5), poiskali lastnike v abecednem seznamu lastnikov zemljišč. Nato smo lastništvo parcel preverili še v zapisniku zemljiških parcel. Najpogosteje so se razlike pojavile pri parcelah z dvema lastnikoma, kjer se je v zapisniku zemljiških parcel običajno eden od lastnikov črtal z rdečo barvo. Primer razlike na sliki 10 in 11.

38		12 Saplotzig M ^{rs} J. Vulgo Spodni Zellar Gamm und Ranker	
	8	221-	
	114	176-177-178-179-180-183-184-185-191 193-194-195-196-197-216-217-218- 222-223-224-225-226-227-228-229-230	12 & 13 Gamm und Ranker
	121	205-206-207-208-209-210-211-212-213- 214-215-219-220-	
39		13 Slugoviz Jof. Vulgo Gornizellar Gamm und Ranker	
	111	181-182-186-187-188-189-190-192-198 199-200-201-202-203-204-201-	

Slika 10: Abecedni seznam lastnikov zemljišč (PUA) k.o. Kokra (vir: Arhiv RS)

	Zellar	178	1	12	Saplötzig M ^{rs} J.	2 ^o	ditto		
		178	1	13	Slugoviz Jof. J.	2 ^o	ditto		
		179	1	12	Saplötzig M ^{rs} J.	2 ^o	ditto		
		179	1	10	Slugoviz Jof. J.	2 ^o	ditto		
		180	1	12	Saplötzig M ^{rs} J.	2 ^o	ditto		
		181	1	10	Slugoviz Jof. J.	2 ^o	ditto		

Slika 11: Zapisnik zemljiških parcel (PS) k.o. Kokra (vir: Arhiv RS)

Za poti in vode nismo preverjali lastništva ampak smo jih pripisali celkom na katerih so se nahajali. Potoki pogosto ločujejo celke med seboj, zato smo njihovo lastništvo po lastni presoji pripisali enemu ali drugemu.

Na koncu smo izdelali topologijo s pravili »must not have gaps« in »must not overlap« ter preveri in odpravili vse morebitne napake vektorizacije.

Priprava podatkovnega sloja zemljiško katastrskega prikaza – ZKP

Za ustrezno primerjavo stanj med franciscejskim katastrom in danes, smo z Geodetske uprave RS (GURS) pridobili najnovejše podatke zemljiškega katastra za vsa 3 izbrana študijska območja. Z obrazcem v8.7 smo naročili grafične podatke zemljiškega katastra, ki so v shp zapisu (vektorski sloj) in opisne podatke, ki so zajeti v datotekah VK5 (datoteka posestnih listov) in VK6 (datoteka parcel oziroma parcelnih delov). Od pridobljenih grafičnih podatkov smo uporabili samo ZKP, ki je zvezen sloj parcel za celo Slovenijo. Predstavlja zvezen grafični prikaz oblike in medsebojne lege parcel in parcelnih delov v prostoru za potrebe vodenja in vzdrževanja evidence Zemljiškega katastra. Skupaj z DOF-om je namenjen lažji orientaciji v prostoru in približni identifikaciji parcel v naravi (Opis strukture grafičnih podatkov ZK, 2016).

Grafične in opisne podatke smo združili v enotni podatkovni sloj, kar smo storili z orodjem *Join* v programskem okolju ArcMap, ki združi podatke na osnovi skupnih atributov, prostorskih lokacij ali obstoječih povezovalnih razredov.

Reklasifikacija rab franciscejskega katastra in dejanske rabe prostora

Za primerjavo rabe prostora v času franciscejskega katastra in danes smo morali uskladiti vrste rab v obeh obdobjih. Najprej smo pogledali katere kategorije rab se pojavljajo na izbranih območjih in jih nato reklasificirali. Vrste rab, ki se pojavijo v izbrani katastrski občini, smo za prejšnje stanje pogledali v spisovnem gradivu franciscejskega katastra in sicer v izkazu rabe zemljišč (PV). Izkaz je opisan na enem listu in ima navedene posamezne vrste rab s površinami za celotno katastrsko občino. Z obrezom dejanske rabe (2016) na izbrane katastrske občine, sem dobil vse možne kategorije rab za današnje stanje. Njihova uskladitev in reklasifikacija je prikazana v preglednici 3.

Preglednica 3: Reklasifikacija vrst rab po franciscejskem katastru (1826) in dejanski rabi prostora (2016)

Reklasifikacija rab (lasten izbor)	Raba v franciscejskem katastru (PV - Izkaz rabe zemljišč, v vseh treh katastrskih občinah)	Dejanska raba prostora (MKGP, 2016)
NJIVA	Njiva	1100 Njiva
EKSTENZIVNI SADOVNJAK	Zelenjavni vrt Sadni vrt Travnik s sadnim drevjem Pašnik s sadnim drevjem	1222 Ekstenzivni sadovnjak
TRAVNIK	Travnik	1300 Trajni travnik
PAŠNIK	Pašnik	1410 Kmetijsko zemljišče v zaraščanju 1800 Kmetijsko zemljišče poraslo z gozdnim drevjem
GOZD	Goščava Gozd	1500 Drevesa in grmičevje 2000 Gozd
POZIDANO	Poti Stavbe	3000 Pozidana in sorodna zemljišča
VODA	Reke in potoki	7000 Voda
DRUGO	Skalovje Pušča	1600 Neobdelano kmetijsko zemljišče 5000 Suho odprto zemljišče s posebnim rastlinskim pokrovom 6000 Odprto zemljišče z nepomembnim rastlinskim pokrovom

Pri uskladitvi smo k pašnikom šteli dejanski rabi 1800 - kmetijsko zemljišče poraslo z gozdnim drevjem in 1410 – kmetijsko zemljišče v zaraščanju. To smo naredili zato, ker v dejanski rabi ne obstaja več ločena kategorija pašnikov ampak so šteti zraven rabe travnikov. Zaradi dosledno ločenih rab v franciscejskem katastru, smo želeli vsaj v manjši meri ločeno prikazati pašnike in travnike. Za rabi 1800 in 1410 smo se odločil zato, ker predstavlja pašnik širok manevrski prostor med gozdom, travnikom in njivo. V različnih časovnih obdobjih lahko tako predstavlja vsako od teh štirih glavnih zemljiških kategorij (Anko, 1980).

4.3 Analiza posestne razdrobljenosti in rabe prostora

Po pripravi podatkov je sledila njihova analiza in primerjava v obeh obdobjih. Celotno analizo smo razdelili na dva dela. Najprej smo analizirali spremembo stanja na primeru enega celka, nato smo analizirali vse celke po posameznih katastrskih občinah.

Zanimali sta nas dve spremembi: analiza sprememb posestne razdrobljenosti celkov in analiza spremembe rabe prostora.

4.3.1 Analiza posestne razdrobljenosti

V tej analizi nas je zanimalo ali so se celki od časa nastanka franciscejskega kastro do danes kaj spremenili po velikosti, zunanji obliki in notranji ureditvi. Pregledali smo površine, število in povprečno velikost kmetijskih ter stavbnih zemljišč, površine zemljišč poti in vod ter lastništva na posameznih parcelah. Pogledati smo želeli kako so se prestrukturirali celki na podlagi primerjave lastništev iz abecednega seznama lastnikov zemljišč (PUA) in seznama zemljiških parcel (PV) po franciscejskem katastru ter posestnih listov, pridobljenih iz datoteke VK5 zemljiškega katastra. Za ustrezno analizo posestne razdrobljenosti smo ZKP z orodjem *Clip* obrezali na območja nekdanjih celkov. Z izrezom smo dobili število vseh posestnih listov na območju in tako smo lahko hitro in natančno razbrali število tujih lastnikov stavbnih in kmetijskih zemljišč. Ker so se nekateri celki na svojih zunanjih mejah povečali, smo za celotno območje na novo izračunali površine z orodjem *Calculate Geometry*. Razlika med katastrskimi in novo izračunanimi površinami parcel, nam je povedala za koliko so se povečala mejna zemljišča. Če je bila razlika manj kot 1 m² je nismo upoštevali, ker je nastala zaradi tehnične napake izračuna površin. Njihove vrednosti smo spremenili na 0 (preglednica 5). Preverili smo tudi ujemanje njihovega števila, če je bilo različno je to pomenilo, da je lastnik pridobil nova zemljišča izven celka.

Posestne liste zemljiškega katastra smo primerjali tudi z grafičnimi enotami rabe kmetijskega gospodarstva (GERK) (MKGP, 2016), kjer nas je zanimalo, kakšna je zveza med lastništvom kmetijskih zemljišč in obdelovalnimi površinami. Želeli smo pogledati ali celki danes obdelujejo samo kmetijska zemljišča v lasti ali imajo zemljišča v najemu oziroma jih dajejo v najem nekomu drugemu.

GERK je strnjena površina kmetijskega zemljišča z enako vrsto dejanske rabe, ki je v uporabi enega kmetijskega gospodarstva (Zakon o kmetijstvu, 2008).

Pri tem so se lahko pojavili 3 različni primeri:

- GERK se pojavlja izključno na posestvu celka (lastnik celka obdeluje izključno zemljišča, ki jih poseduje)
- GERK se pojavlja tudi izven celka (lastnik celka lahko ima zemljišča tudi v najemu ali pa jih daje sam v najem)
- več različnih GERK-ov na celku (vsaj del zemljišč daje lastnik celka v najem)

4.3.2 Analiza rabe prostora

V analizi rabe prostora smo primerjali podatke katastrske rabe franciscejskega katastra in dejanske rabe prostora (RABA) (MKGP, 2016). Zanimala nas je sprememba rabe na območjih celkov, kot so bili v času nastanka franciscejskega katastra, zato smo z orodjem *Clip* dejansko rabo prostora obrezali na nekdanje celke. Z uskladitvijo območij in kategorij rab (preglednica 3) smo lahko izvedli ustrezno analizo primerjave stanj. Poleg sprememb v rabi prostora, smo želeli pogledati tudi kako se je spremenila oblika posesti na podlagi zaokroženih območij enovite rabe. S tem mislimo na sklenjena območja gozda in ločeno na sklenjena območja polja (njiva, ekstenzivni sadovnjak, travnik, pašnik). Tako smo ugotovili v kolikšni meri še ostajajo polja celkov strnjena okoli kmečkega doma in kako se spreminjajo razparcelirani travniki in pašniki sredi gozda.

4.4 Rezultati in ugotovitve

V poglavju Rezultati smo strnili primerjave 30 celkov na treh različnih območjih v času nastanka franciscejskega katastra (1825-1827) in danes (2016), torej spremembo stanja v skoraj 200 letih. Rezultate smo komentirali ter ugotovitve o posestni strukturi, parcelnih oblikah, lastništvih in dejanski rabi na celkih strnili v zaključku diplomske naloge.

5 ANALIZA IN PRIMERJAVA STANJA ZEMLJIŠKE RAZDELITVE CELKOV V ČASU NASTANKA FRANCISCEJSKEGA KATASTRA IN DANES

V nadaljevanju bo predstavljena analiza posestne razdrobljenosti in spremembe rabe prostora na primeru celka Celar (nemško Zellar) v katastrski občini Kokra, ki ima v preglednici 1 oznako 1K. Izbrali smo ga zato, ker vsebuje posebnost, ki se je pojavila že tekom vektorizacije. Nekateri celki, med njimi tudi Celar, imajo posest že v času franciscejskega katastra razkosano med dva lastnika. V večini teh primerov se pojavljajo tudi skupna zemljišča, kjer ne mislimo srenjskih pašnikov ali dominikalnih gozdov, ampak obdelovalne površine na katerih imata skupno lastništvo oba lastnika razkosanega celka. Pri njih smo zasledili največ sprememb in tako predstavlja najustreznejši izbor.

5.1 Primer analize na enem celku Celar

5.1.1 Analiza posestne razdrobljenosti celka Celar

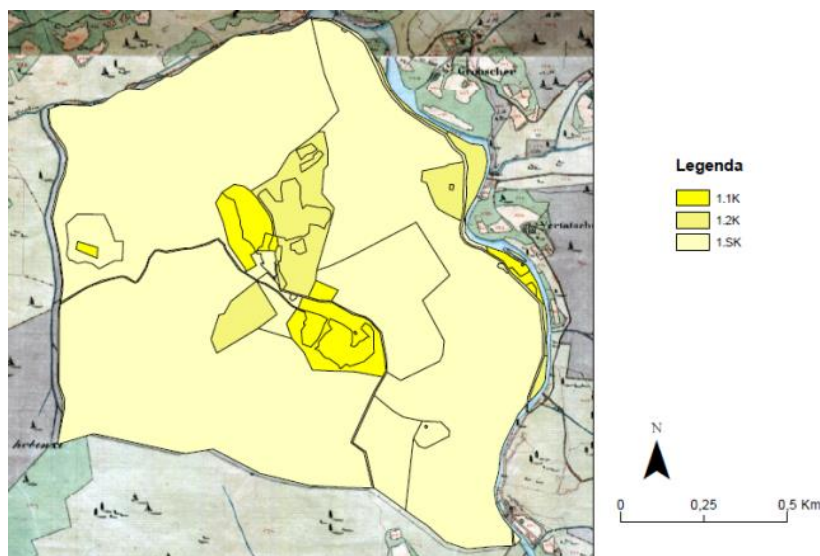
Pri analizi posestne razdrobljenosti nas je zanimalo kako so se spremenile parcele na celku. Pri tem smo ločeno analizirali kmetijska in stavbna zemljišča ter površine poti in vod. Preverili smo tudi skupne površine celka (na prilogi B.1 prikazane z oznako 1.SK) iz časa nastanka franciscejskega katastra, za katere smo ugotovili, da so se razdelile med oba sedanja lastnika v razmerju 1:4.

Pogledali smo tudi število tujih lastnikov stavbnih in kmetijskih zemljišč. V času nastanka franciscejskega katastra so bila na celku Celar vsa zemljišča v lastništvu lastnikov celka. Danes je stanje precej drugačno. Znotraj sklenjenega območja celka smo zasledili mnogo stavbnih in nekaj kmetijskih zemljišč v tujem lastništvu. Kot tuje lastnike mislimo fizične in pravne osebe, ki niso lastniki celka. Ločeno smo vodili podatke o številu in površinah obeh vrst zemljišč (stavbnih in kmetijskih). Med kmetijska so šteta tudi gozdna zemljišča.

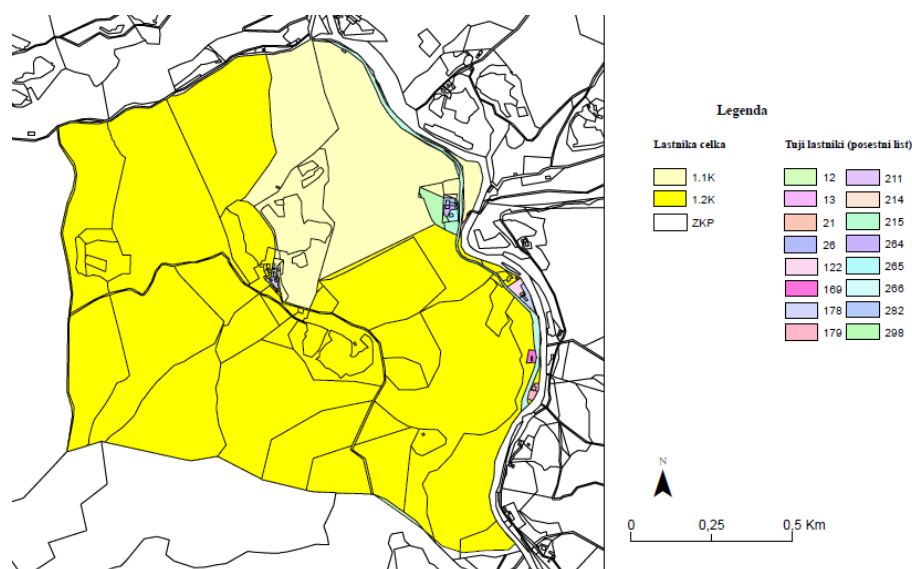
Preglednica 4: Posestna razdrobljenost celka Celar

	Franciscejski kataster (1826)	Zemljiški kataster (2016)
Celotna površina celka (ha)	164,57	164,89
Površine kmetijskih zemljišč (ha)	161,84	160,04
Število parcel kmetijskih zemljišč	40	65
Povprečna velikost parcel kmetijskih zemljišč (ha)	4,05	2,46
Skupne površine (ha)	141,07	0
Površina stavbnih zemljišč (ha)	0,39	2,02
Površina poti in vod (ha)	2,34	2,83
Število tujih lastnikov parcel kmetijskih zemljišč	0	2
Število parcel kmetijskih zemljišč tujih lastnikov	0	2
Površina kmetijskih zemljišč tujih lastnikov (ha)	0	0,18
Število tujih lastnikov stavbnih zemljišč	0	14
Število parcel stavbnih zemljišč tujih lastnikov	0	37
Površina stavbnih zemljišč tujih lastnikov (ha)	0	1,77

Na podlagi podatkov iz preglednice 4 lahko vidimo, da se je število parcel kmetijskih zemljišč celka povečalo za 62 %. Njihova povprečna velikost se je zmanjšala za skoraj 40 %, medtem, ko se površina celka, ni bistveno spremenila. Iz tega lahko sklepamo, da so se obstoječa kmetijska zemljišča razdelila na manjše parcele, kar lahko vidimo na slikah 12 in 13 (izseka prilog B.1 in B.2). V večini primerov je prišlo do delitve največjih kmetijskih zemljišč, ki so v rabi gozda ali pašnika, nekaj parcel pa se je delilo tudi ob reki Kokri, kjer je bila zgrajena nova cesta.

Slika 12: Posestna razdrobljenost celka Celar v času nastanka franciscejskega katastra (1826) (vir: Arhiv RS)

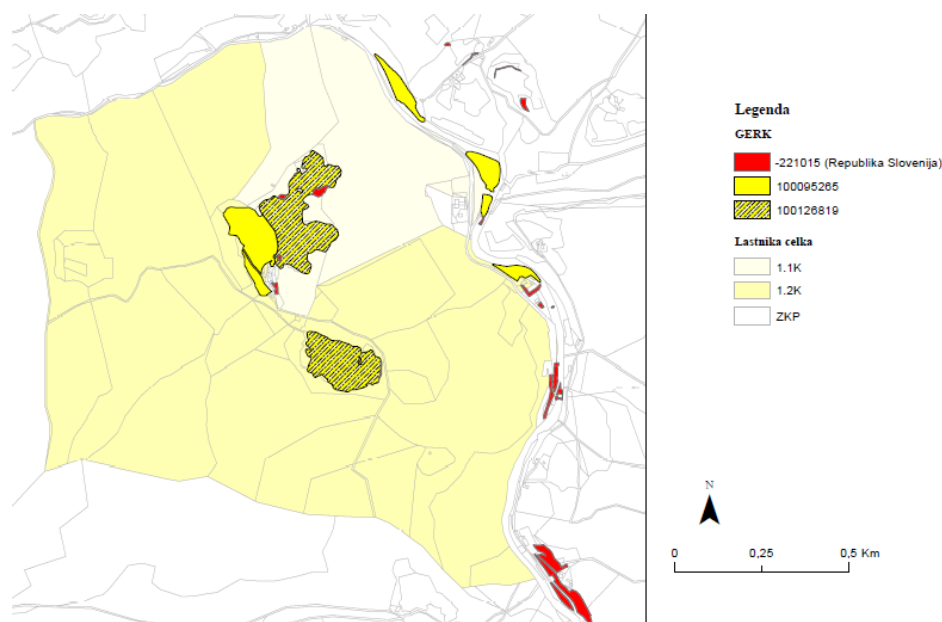
Slika 13: Posestna razdrobljenost celka Celar, zemljiškokatastrski prikaz (vir: GURS, 2016)

Kljub povečanju celka so se površine kmetijskih zemljišč zmanjšale za 1,8 ha. To je posledica povečanja površin stavbnih zemljišč tujih lastnikov za 1,77 ha, kjer imamo kar 14 novih lastnikov in tudi 2 nova lastnika parcel na območju kmetijskih zemljišč v velikosti 0,18 ha. Lastnik celka je na J delu, ki meji na celek Slapar (2K) pridobil kmetijska zemljišča v velikosti 0,5 ha, kar lahko vidimo v preglednici 5. Skupnih površin ni več, nekdanja skupna zemljišča so se razdelila med oba lastnika.

Preglednica 5: Primerjava površin kmetijskih zemljišč celka Celar, glede na obrezano območje nekdanjih celkov in celotnim ZKP katastrske občine

Kmetijska zemljišča lastnika 1.1 celka 1K (Celar) - Kokra				
Parcelna številka	Katastrska površina (m ²)	Izračunana površina (m ²)	Posestni list	Razlike med površinami(m ²)
522/1	63507,72	63508	15	0
522/2	139496,83	139497	15	0
522/7	102583,91	102584	15	0
523/1	4030,1	4030	15	0
523/2	11817,02	11817	15	0
524/1	2966,8	2967	15	0
524/2	1880,75	1881	15	0
525/1	57654,51	57655	15	0
525/2	96352,82	96353	15	0
525/3	26728,52	26729	15	0
525/4	75156,64	75157	15	0
525/5	103454,09	103454	15	0
525/6	44787,59	44788	15	0
525/7	21688,57	21689	15	0
526/1	3451,01	3451	15	0
526/2	4918,01	4918	15	0
527/1	2534,68	2535	15	0
527/2	993,49	993	15	0
528/1	9863,01	9863	15	0
528/2	28115,96	28116	15	0
529/1	63718,93	63719	15	0
529/2	24302,26	24302	15	0
529/3	10240,94	10241	15	0
530/2	140931,87	140784	15	147,87
530/2	7705,94	7706	15	0
530/3	12727,7	9552	15	3175,7
530/4	76151,37	74649	15	1502,37
530/6	31510,02	31510	15	0
532	1335,81	1336	15	0
533/2	293,64	148	15	145,64
536/2	755,09	755	15	0
537/7	2111,51	2112	15	0
537/8	589,54	590	15	0
539/1	644,17	644	15	0
539/4	123,29	123	15	0
540	6017,63	6018	15	0
541	27086,87	27087	15	0
542	14917,57	14918	15	0
543	5176,41	5176	15	0
545	4460,26	4460	15	0
546	223,18	223	15	0
547	20698,85	20699	15	0
548	2679,27	2679	15	0
550	1607,13	1607	15	0
551	11376,8	11377	15	0
552	14381,39	14381	15	0
559/2	342,55	343	15	0
SKUPAJ	1284092,02	1279124	15	4968,02

Na celku smo opazili 3 različne GERK-e, kar je prikazano v preglednici 6 in grafično ponazorjeno na sliki 14 oz. prilogi B.3. Eden od njih predstavlja zemljišča v upravljanju Republike Slovenije in se pojavljajo kot manjši poligoni ob glavni cesti, ki poteka ob reki Kokri. Nekaj jih je tudi ob straneh drugih dveh GERK-ov.

Slika 14: GERK na celku Celar (vir: MKGP, 2016)

Preostala GERK-a se pojavljata na kmetijskih zemljiščih obeh lastnikov, eden izključno na celku iz česar sklepamo, da je ta v obdelavi večinskega lastnika celka. Drugi pa ima večino površin izven celka (96 %), med njimi tudi obdelovalne površine na celku 7K (6,6 %). To nam daje vedeti, da je lastnik tega GERK-a nekje izven katastrske občine Kokra, ki ima v najemu opuščeni celek 7K in delno opuščeni celek 1K. To tezo bi lahko potrdili ali opustili, če bi imeli dostop do podrobnih podatkov iz Registra kmetijskih gospodarstev, ki so za splošno rabo nedostopni.

Preglednica 6: GERK na celku Celar

	Zemljiški kataster (2016)
Število različnih GERK-ov na celku	3
Površina GERK na celku (ha)	7,04
Površina GERK izven celka (ha)	89,39

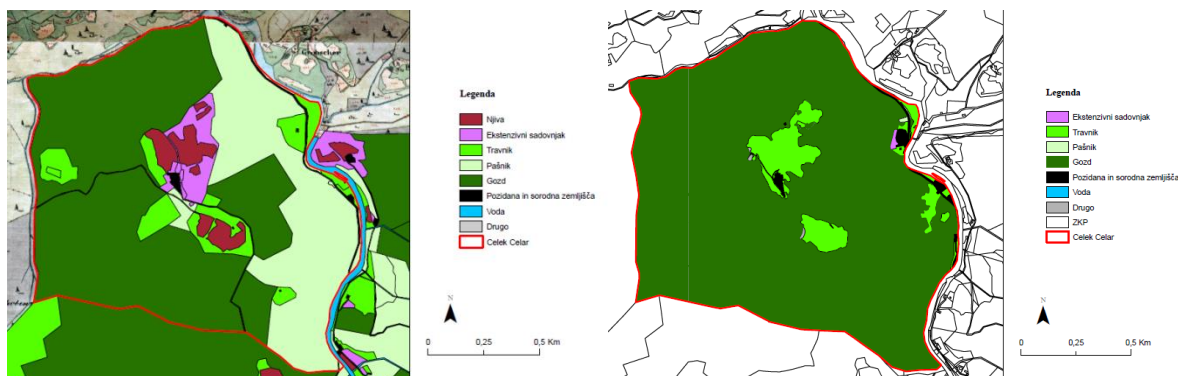
5.1.2 Analiza rabe prostora na celku Celar

Pri analizi rabe prostora smo primerjali deleže in površine predhodno usklajenih in reklasificiranih kategorij rab (preglednica 3) v dveh časovnih obdobjih. Na območju celka Celar smo imeli vse kategorije rab, ki smo jih določili, zato je predstavljal ustrezen vzorčni primer. Njihove površine in deleži so prikazani v preglednici 7.

Preglednica 7: Površina reklasificiranih rab v obeh obdobjih in delež glede na celotno površino celka Celar

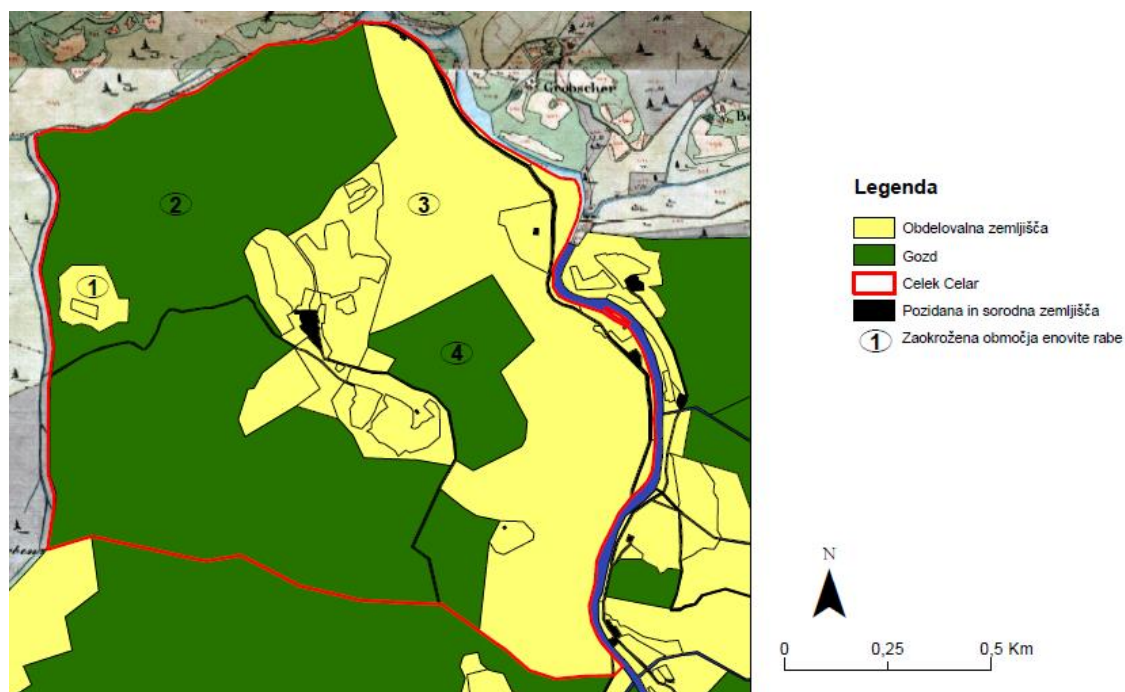
Vrsta rabe	Franciscejski kataster (1826)		Dejanska raba (2016)	
	Površina (ha)	Delež (%)	Površina (ha)	Delež (%)
Njiva	5,90	3,59	0	0,00
Ekstenzivni sadovnjak	4,92	2,99	0,19	0,12
Travnik	12,27	7,46	10,88	6,61
Pašnik	45,29	27,52	0,12	0,08
Gozd	93,53	56,83	151,39	91,99
Pozidana in sorodna zemljišča	2,22	1,35	1,84	1,12
Voda	0,44	0,27	0,0002	0,00
Drugo	0	0	0,14	0,08
SKUPAJ	164,57	100	164,57	100
Število zaokroženih območij enovite rabe	4		5	

Na celku Celar se je raba njiv popolnoma opustila, prav tako so se močno zmanjšali ekstenzivni sadovnjaki s skoraj 3 ha (3 %) na samo 0,2 ha (0,12 %). Zmanjšale so se tudi površine travnikov za 11,3 % (1,4 ha). Pašniki, katerih delež je nekoč predstavljal kar 27 % vseh površin celka, so se do danes opustili (0,08 % delež). Prerasel jih je gozd, zato so se površine gozda povečale za 62 % (58 ha) in tako sedaj predstavlja kar 92 % površine celka. Pozidana in sorodna zemljišča so se po podatkih RABE zmanjšale za 0,4 ha, površin vod pa skoraj ni več. Iz 0,44 ha so se zmanjšale na samo 2 m². Razlog za takšno zmanjšanje pozidanih in sorodnih zemljišč ter vod je v metodologiji zajema podatkov dejanske rabe prostora, ki je narejena na podlagi interpretiranja ortofoto posnetkov, kjer lahko krošnje dreves in zaraščene brežine »skrijejo« manjše vodotoke in gozdne ceste. Na sliki 14 desno je razvidno, da do domačije celka skozi gozd ne vodi nobena cesta, pojavi se šele na travnih površinah, kjer je bila možna njena zaznava s posnetkov. Rabo prostora smo za obe obdobji grafično prikazali na prilogah B.4 in B.5, njuna izseka sta prikazana na sliki 15.

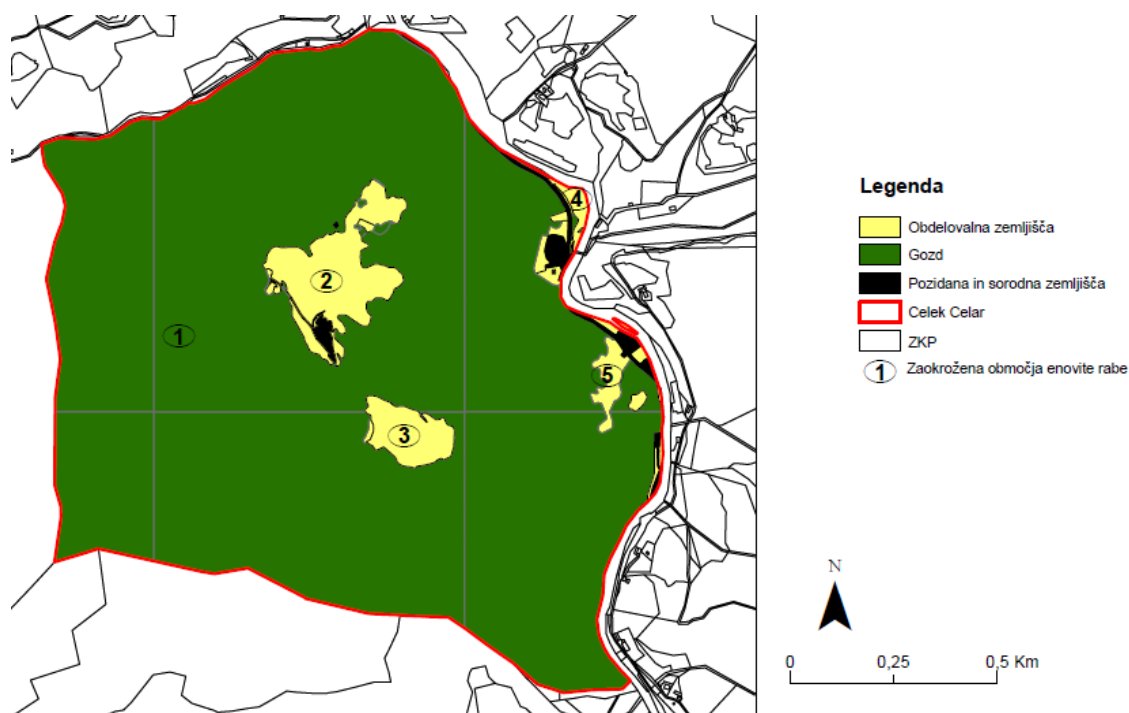

Slika 15: Primerjava rabe prostora na celku Celar; slika levo franciscejski kataster (1826) (vir: Arhiv RS) in slika desno dejanska raba (vir: MKGP, 2016)

Iz preglednice 7, ter s primerjavo slik 16 in 17 oz. prilog B.6 in B.7 vidimo, da se je število zaokroženih območij enovite rabe povečalo. Gozd se je razširil med njive, travnike in pašnike ter tako fizično ločil posamezna obdelovalna območja. Nekdaj je bilo celotno polje celka strnjeno, z izjemo travnika sredi gozda na Z delu celka, gozd pa je bil razdeljen na dva dela. Danes je ravno obratno, imamo strnjen gozd in polje razdeljeno na več območij.

Slika 16: Zaokrožena območja enovite rabe celka Celar, franciscejski kataster (1826) (vir: Arhiv RS)

Slika 17: Zaokrožena območja enovite rabe celka Celar, dejanska raba (vir: MKGP, 2016)

5.2 Analiza vseh celkov po katastrskih občinah

5.2.1 Kokra

5.2.1.1 Analiza posestne razdrobljenosti na celkih Kokre

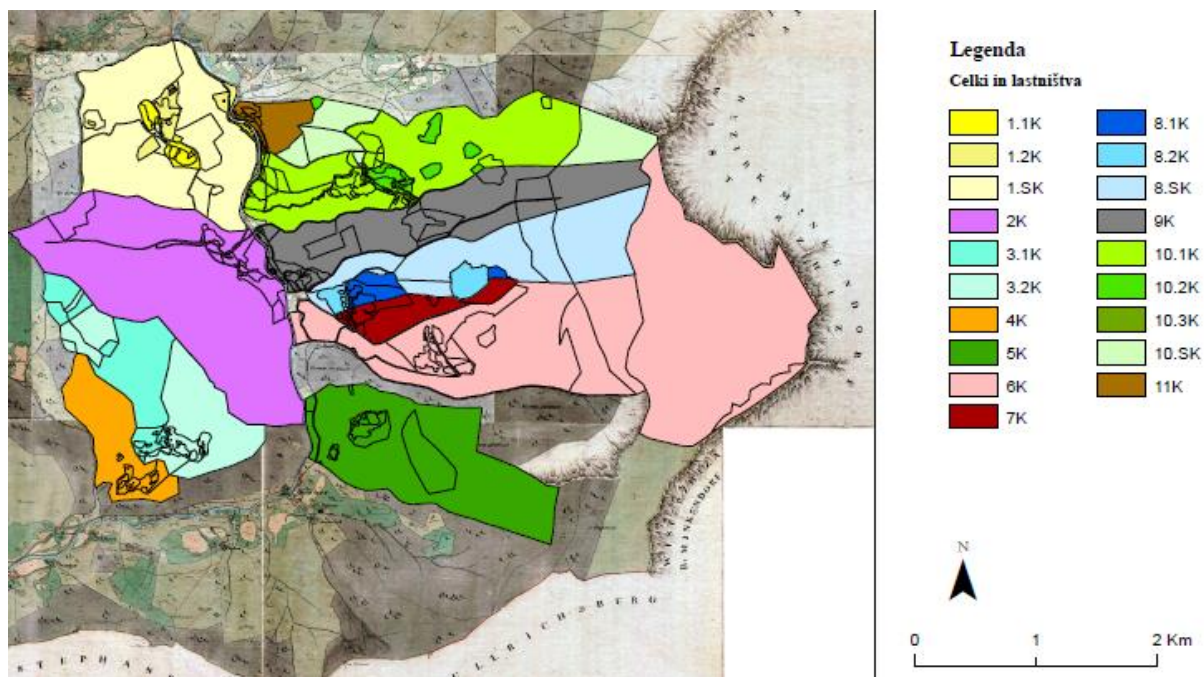
Od štirih že razkosanih celkov v času nastanka franciscejskega katastra, ima samo še celek 1K dva lastnika. Pri ostalih treh primerih je lastnik samo še en, posest celka se je v povprečju zmanjšala za 55 %. Pri 3K in 10K je prišlo do prodaje kmetijskih zemljišč sosednjemu celku, celek 8K pa je večje parcele kmetijskih zemljišč prodal Republiki Sloveniji, manjše območje bližje regionalni cesti pa razparceliral in prodal trem različnim lastnikom. V Kokri se je pri večini obravnavanih celkov (8) zmanjšala površina kmetijskih zemljišč in sicer v povprečju za okoli 32 %. V štirih primerih so bila zemljišča odprodana sosednjemu celku, pri treh drugim kmetom, pri celku 1K pa so se površine kmetijskih zemljišč zmanjšale zaradi precejšnjega povečanja stavbnih zemljišč ob glavni cesti ob reki Kokri. Celek 4K in 9K sta se močno povečala na račun sosednjih celkov, 7K pa je ostal popolnoma enak. Pri sedmih celkih se je število parcel kmetijskih zemljišč povečalo (povprečno za 50 %), pri štirih pa zmanjšalo (povprečno za 28 %). Povprečna velikost parcel kmetijskih zemljišč se je zmanjšala s 6,7 ha na 5,2 ha. V splošnem so se površine stavbnih zemljišč na analitičnem območju

Kokre povečale za kar 160 % (3 ha). Od tega jih je velika večina nastala ob glavni cesti, nekaj pa se jih pojavi tudi znotraj celkov. Površine parcel poti in vod so se povečale za 28 % (3,6 ha). Skupnih površin ni več. Z vizualno analizo smo pogledali tudi oblike kmetijskih zemljišč in opazili, da parcele njiv in travnikov ostajajo skoraj popolnoma enake, razdrobljene so predvsem večje gozdne parcele. Podrobni podatki so razvidni v preglednici 8, grafična upodobitev je prikazana na slikah 18 in 19 oz. prilogah B.1 in B.2. Kjer so bili celki že v času nastanka franciscejskega katastra razkosani med dva ali več lastnikov, smo njihova lastništva na celkih zapisali v obliki 1.1K (en lastnik), 1.2K (drug lastnik) in 1.SK (skupne površine).

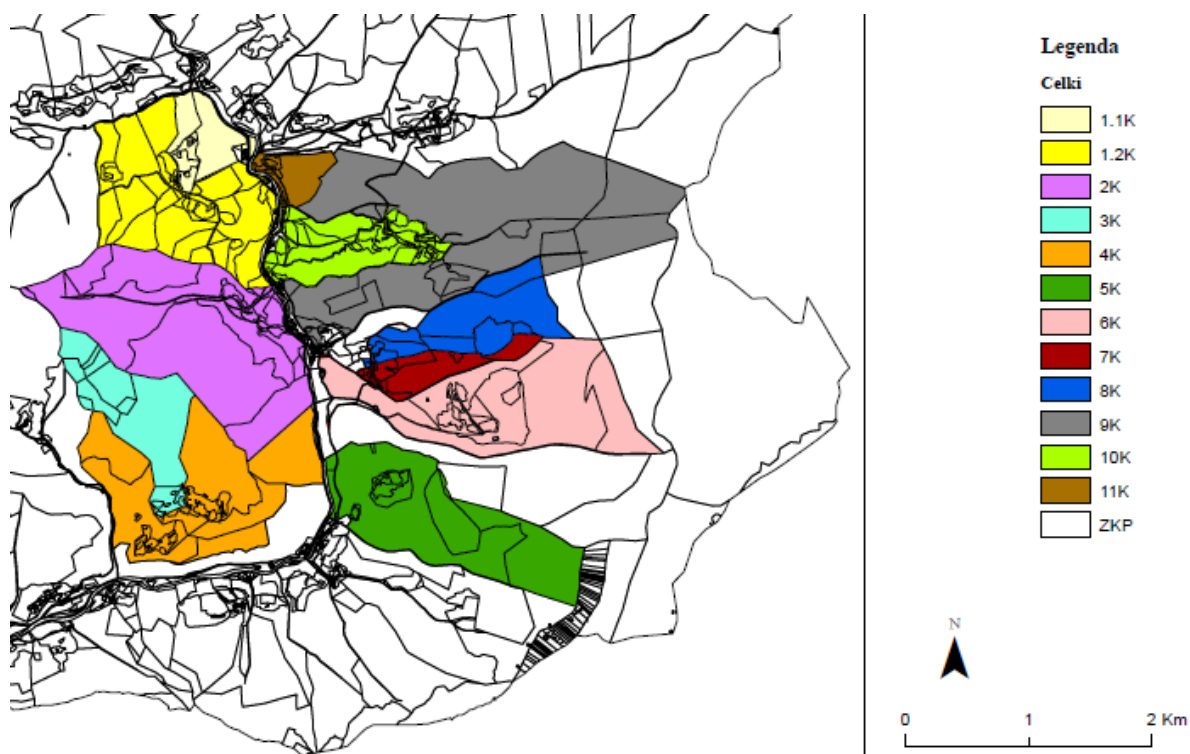
V povprečju je število tujih lastnikov kmetijskih zemljišč na območjih nekdanjih celkov 2,5 s 6 parcelami, kar nam pove, da se je mnogo celkov preoblikovalo oziroma je prišlo do raznih prodaj kmetijskih zemljišč. Število tujih lastnikov stavbnih zemljišč na celkih je okoli 4, s povprečno velikostjo površin 720 m².

Preglednica 8: Posestna razdrobljenost celkov v katastrski občini Kokra po podatkih franciscejskega katastra (1826) in zemljiškega katastra (2016)

Celek	Čas	Lastnik	Celotna površina celka (ha)	Površine kmetijskih zemljišč (ha)	Število parcel kmetijskih zemljišč	Povprečna velikost parcel kmetijskih zemljišč (ha)	Skupne površine (ha)	Površina stavbnih zemljišč (ha)	Površina poti in vod (ha)	Število tujih lastnikov parcel kmetijskih zemljišč	Število parcel kmetijskih zemljišč tujih lastnikov	Površina kmetijskih zemljišč tujih lastnikov (ha)	Število tujih lastnikov stavbnih zemljišč	Število parcel stavbnih zemljišč tujih lastnikov	Površina stavbnih zemljišč tujih lastnikov (ha)
1K	1826	2	164,57	161,84	40	4,05	141,07	0,39	2,34						
	2016	2	164,89	160,04	65	2,46	0	2,02	2,83	2	2	0,18	14	37	1,77
2K	1826	1	228,99	227,44	22	10,34		0,17	1,39						
	2016	1	205,37	202,14	39	5,18	0	0,23	3	3	5	23,82	2	3	0,06
3K	1826	2	127,13	126,91	27	4,7		0,15	0,07						
	2016	1	70,01	69,82	16	4,36	0	0,2	0	1	14	57,05	3	10	0,04
4K	1826	1	50,95	50,89	13	3,91		0,05	0						
	2016	1	141,5	141,26	29	4,87	0	0,18	0,07				2	6	0,13
5K	1826	1	148,11	147,64	11	13,42		0,17	0,3						
	2016	1	132,37	131,78	12	10,98	0	0,26	0,34	2	2	15,74	2	3	0,09
6K	1826	1	401,78	398,66	22	18,12		0,15	2,97						
	2016	1	148,61	145,34	19	7,65	0	0,28	2,98	3	5	253,17	3	7	0,13
7K	1826	1	27,97	27,76	12	2,31		0,13	0,08						
	2016	1	27,97	27,66	13	2,13	0	0,23	0,08				2	5	0,1
8K	1826	2	129,05	128,56	18	7,14	106,75	0,18	0,3						
	2016	1	65,95	65,47	11	5,95	0	0,18	0,3	4	11	71,53	1	1	0,005
9K	1826	1	127,63	124,8	27	4,62		0,08	2,75						
	2016	1	257,95	254,34	22	11,56	0	0,72	2,89	9	20	12,59	10	32	0,63
10K	1826	3	204,13	201,62	60	3,36	46,27	0,23	2,28						
	2016	1	62,9	59,07	65	0,91	0	0,37	3,47	4	13	143,28	2	5	0,14
11K	1826	1	18,86	18,57	8	2,32		0,16	0,13						
	2016	1	18,3	17,85	13	1,37	0	0,16	0,29	1	1	0,66	1	3	0,01

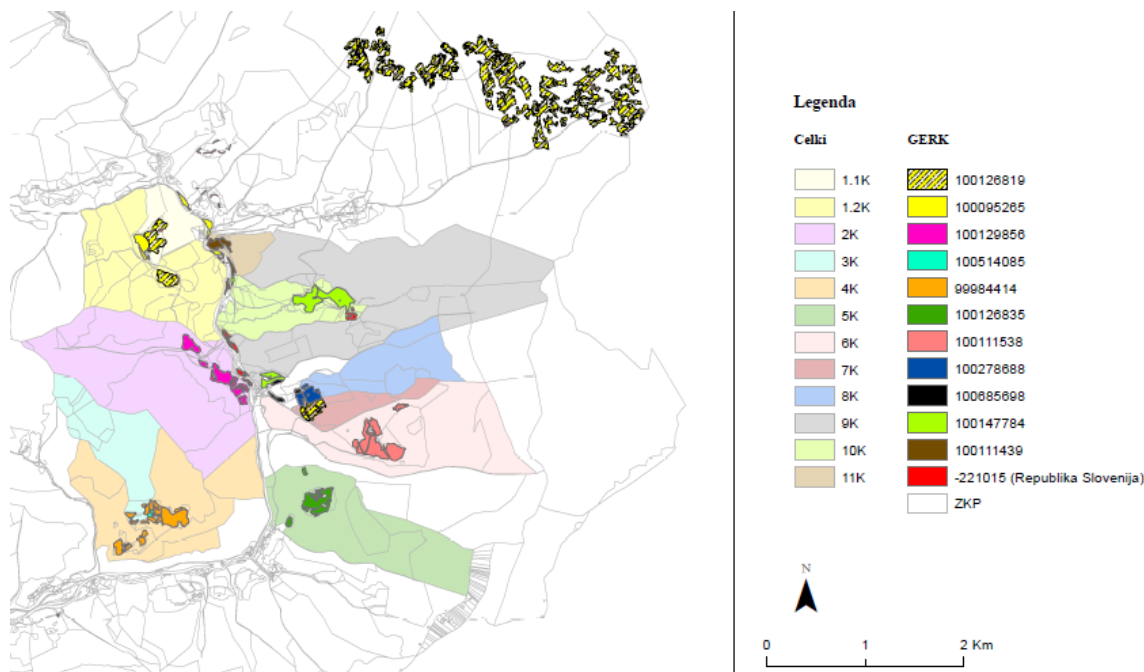
Slika 18: Posestna razdrobljenost celkov Kokre v času nastanka franciscejskega katastra (1826) (vir: Arhiv RS)

Slika 19: Posestna razdrobljenost celkov Kokre, zemljiškokatastrski prikaz (vir: GURS, 2016)

Iz preglednice 9 in slike 20 oz. priloge C.3 je razvidno, da se v petih primerih, torej malo manj kot pri polovici, izključno na celku pojavi samo en GERK. Njihove obdelovalne površine zajemajo le 6,3 %

delež vseh površin celka. Pri ostalih šestih primerih je večina GERK-ov izven območij celkov (88,5 %), razen pri 10K kjer je zunaj celka le 21 % obdelovalnih površin.

Slika 20: Celki Kokre in na njih ležeči GERK-i (vir: MKGP, 2016)

Preglednica 9: GERK na celkih Kokre

Celek	Število različnih GERK-ov na celku	Površina GERK na celku (ha)	Površina GERK izven celka (ha)
1K	3	7,04	89,39
2K	1	7,15	
3K	2	1,75	50,33
4K	1	7,40	44,31
5K	1	5,88	
6K	1	9,43	
7K	1	6,13	86,26
8K	1	3,05	
9K	1	1,78	7,90
10K	2	8,53	1,78
11K	1	2,24	

5.2.1.2 Analiza rabe prostora na celkih Kokre

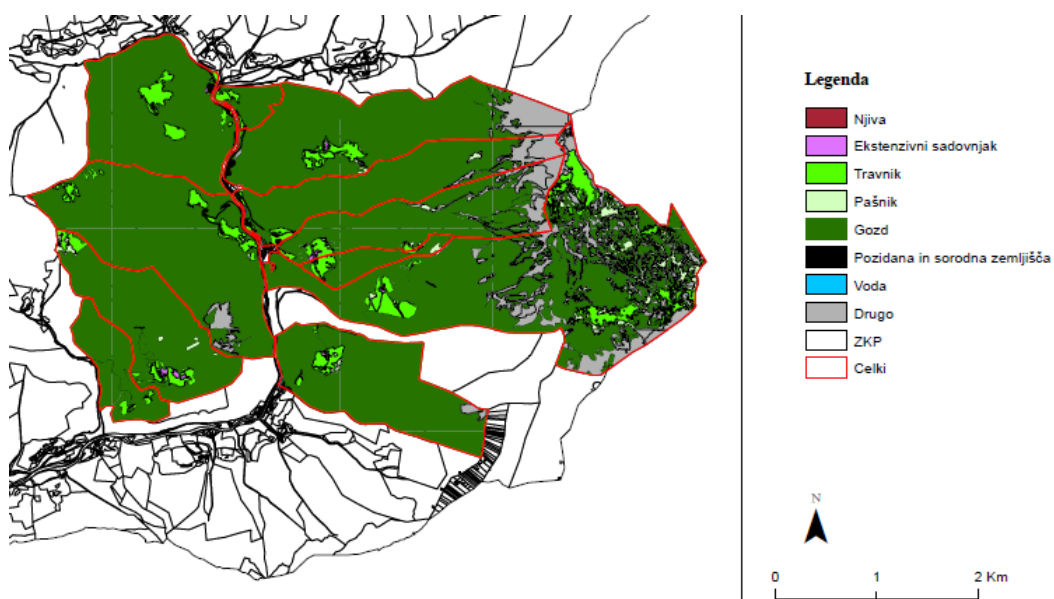
Delež njiv je v času franciscejskega katastra predstavljal do 9 % vseh površin. Danes je ta raba skorajda opuščena na vseh celkih, le štirje imajo delež njiv okoli 0,04 %. Podoben primer je tudi pri ekstenzivnih sadovnjakih (preglednica 10), kjer so imeli nekoč vsi celki v povprečju 2 % delež površin, danes pa so štirje brez, ostali pa imajo povprečno samo še 0,3 % delež (0,38 ha). Pri travnikih ni prišlo do tako velikih sprememb, povprečno se je njihov delež zmanjšal iz 10 % na 6,5 %, na štirih celkih se je njihova površina tudi povečala. Pašniki predstavljajo rabo, ki se je najbolj spremenila, kar je vidno s primerjavo slik 21 in 22 oz. prilog C.4 in C.5.. V času franciscejskega katastra so imeli celki povprečno 17 % delež pašnih površin, sedaj je samo še 1,5 %. Delež gozdnih površin je bil že nekdanj zelo visok (60 %), z opuščanjem pašnikov, travnikov, njiv in ekstenzivnih sadovnjakov pa je njegov delež narasel na kar 85 % vseh površin celka. Pozidana in sorodna zemljišča so se povečala za 66 %. Delež voda se je povečal za 34 %, raba drugo pa se je zmanjšala za 10 %.

Preglednica 10: Primerjava površin rabe prostora in njihov delež v k.o. Kokra po podatkih franciscejskega katastra (1826) in zemljiškega katastra (2016)

Čas	Njiva		Ekstenzivni sadovnjak		Travnik		Pašnik		Gozd		Pozidana in sorodna zemljišča		Voda		Drugo		SKUPAJ		Število zaokroženih območij enovite rabe
	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	
1K	1826	5,90	3,59	4,92	2,99	7,46	27,52	93,53	56,83	2,22	1,35	0,44	0,27				164,57	100,00	4
	2016			0,19	0,12	10,88	6,61	0,12	0,08	151,39	91,99	1,84	1,12	0,14	0,08	0,14	164,57	100,00	5
2K	1826	2,46	1,07	0,49	0,21	13,30	5,81	7,73	3,37	203,46	88,85	0,75	0,33	0,81	0,35		228,99	100,00	4
	2016	0,02	0,01			10,60	4,63	0,51	0,22	208,31	90,97	1,66	0,72	0,11	0,05	7,79	228,99	100,00	5
3K	1826	4,03	3,17	0,70	0,55	22,67	17,83	14,06	11,06	85,45	67,22	0,22	0,17				127,13	100,00	3
	2016	0,01	0,01	1,18	0,92	9,35	7,35	2,78	2,19	112,39	88,40	1,19	0,93	0,24	0,19	0,24	127,13	100,00	3
4K	1826	1,87	3,67	0,72	1,42	2,02	3,96	1,58	3,10	44,71	87,76	0,05	0,10				50,95	100,00	3
	2016					2,08	4,09			47,92	94,05	0,95	1,86				50,95	100,00	3
5K	1826	3,19	2,15	0,54	0,37	5,17	3,49	18,39	12,42	120,34	81,25	0,47	0,32				148,11	100,00	6
	2016	0,03	0,02	0,28	0,19	5,20	3,51	0,87	0,59	138,43	93,46	1,15	0,78	1,86	1,26	1,86	148,11	100,00	4
6K	1826	5,18	1,29	0,82	0,20	21,94	5,46	246,15	61,26	87,95	21,89	0,98	0,24	2,15	0,53	36,63	401,78	100,00	5
	2016			0,16	0,04	37,25	9,27	29,24	7,28	260,04	64,72	1,32	0,33	0,12	0,03	73,65	401,78	100,00	2
7K	1826	2,50	8,95	0,31	1,12	9,23	32,99	0,56	1,99	15,16	54,20	0,21	0,75				27,97	100,00	4
	2016			0,09	0,33	3,78	13,50	1,07	3,83	22,64	80,93	0,39	1,41				27,97	100,00	4
8K	1826	2,33	1,81	0,69	0,53	15,79	12,23	18,83	14,59	49,12	38,06	0,48	0,37			41,81	129,05	100,00	4
	2016			0,49	0,38	4,96	3,84	1,80	1,40	97,99	75,93	0,31	0,24	0,24	0,18	23,26	129,05	100,00	4
9K	1826	1,90	1,49	0,76	0,60	10,52	8,24	39,27	30,77	50,06	39,23	0,40	0,31	2,43	1,91	22,27	127,63	100,00	6
	2016	0,05	0,04			3,58	2,81	0,88	0,69	107,61	84,31	1,47	1,15	0,65	0,51	13,37	127,63	100,00	3
10K	1826	5,75	2,82	0,60	0,30	20,60	10,09	39,62	19,41	112,55	55,14	1,80	0,88	0,71	0,35	22,49	204,13	100,00	10
	2016			0,29	0,14	8,34	4,08	1,13	0,55	169,88	83,22	1,41	0,69	0,56	0,27	22,53	204,13	100,00	3
11K	1826	1,02	5,42	2,34	12,39	0,32	1,72	0,80	4,23	14,09	74,70	0,29	1,54				18,86	100,00	2
	2016					2,31	12,23			15,57	82,56	0,25	1,33	0,63	3,33	0,10	18,86	100,00	3

Slika 21: Raba prostora na celkih Kokre v času nastanka franciscejskega katastra (1826) (vir: Arhiv RS)

Slika 22: Dejanska raba prostora (vir: MKGP, 2016)

Število zaokroženih območij enovite rabe se pri večini kmetij malenkost spreminja, le pri treh smo opazili večjo spremembo. Večinoma ostajajo obdelovalne površine v enem kosu v okolici kmečke domačije, razne njive, travnike in pašnike sredi gozda, pa je že zaraslo drevje.

5.2.2 Davča

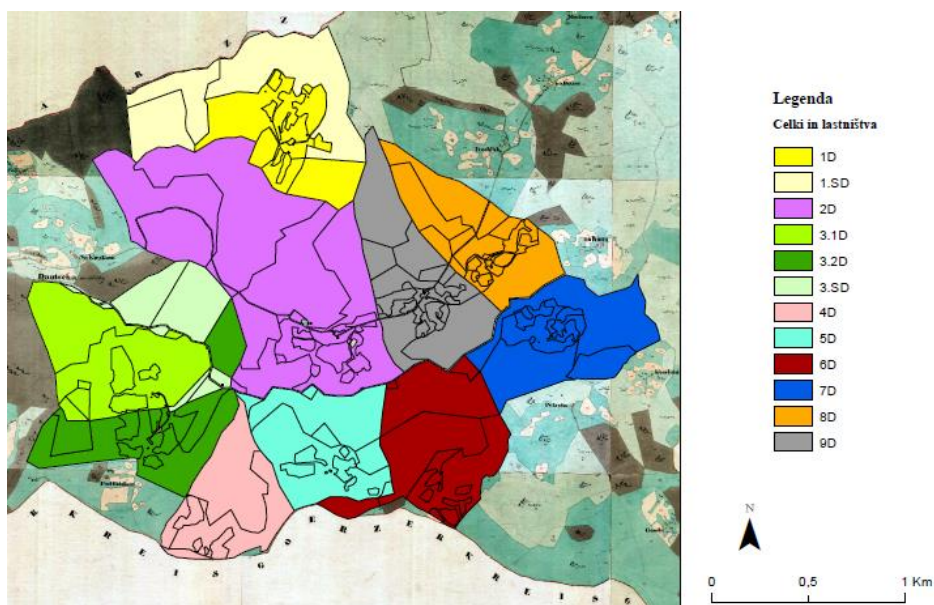
5.2.2.1 Analiza posestne razdrobljenosti na celkih Davče

Površine kmetijskih zemljišč so se zmanjšale pri petih celkih, v povprečju samo za 7 %, kar je posledica povečanja stavbnih zemljišč in izgradnje novih cest. Samo pri celku 6D je prišlo do prodaje zemljišča celku 5D. V štirih primerih so kmetije povečale površine kmetijskih zemljišč z njihovim dokupom izven območij celkov, kar je lepo vidno na sliki 24 oz. prilogi D.2. V povprečju so se povečale za 9,5 % (6,6 ha). Celek 1D je imel v času nastanka franciscejskega katastra skoraj 60 % površin v skupni rabi. V prilogi E.1 oz. sliki 23 so označene z 1.SD. Za razliko od drugi primerov razkosanih celkov, govorimo o pravih srenskih pašnikih in gozdovih, ki so sedaj samo v lastništvu celka 1D. Povesod, razen pri celku 6D, ki očitno že razpada, se je število parcel kmetijskih zemljišč povečalo. Kjer se je število parcel povečalo za vsaj 50 %, je vzrok izgradnja treh novih cest. Povprečna velikost parcel kmetijskih zemljišč se je zmanjšala za 23 % (iz 3,4 ha na 2,6 ha). Površine poti in vod so se povečale za 175 % (6 ha), stavbna zemljišča pa za 170 % (1,8 ha).

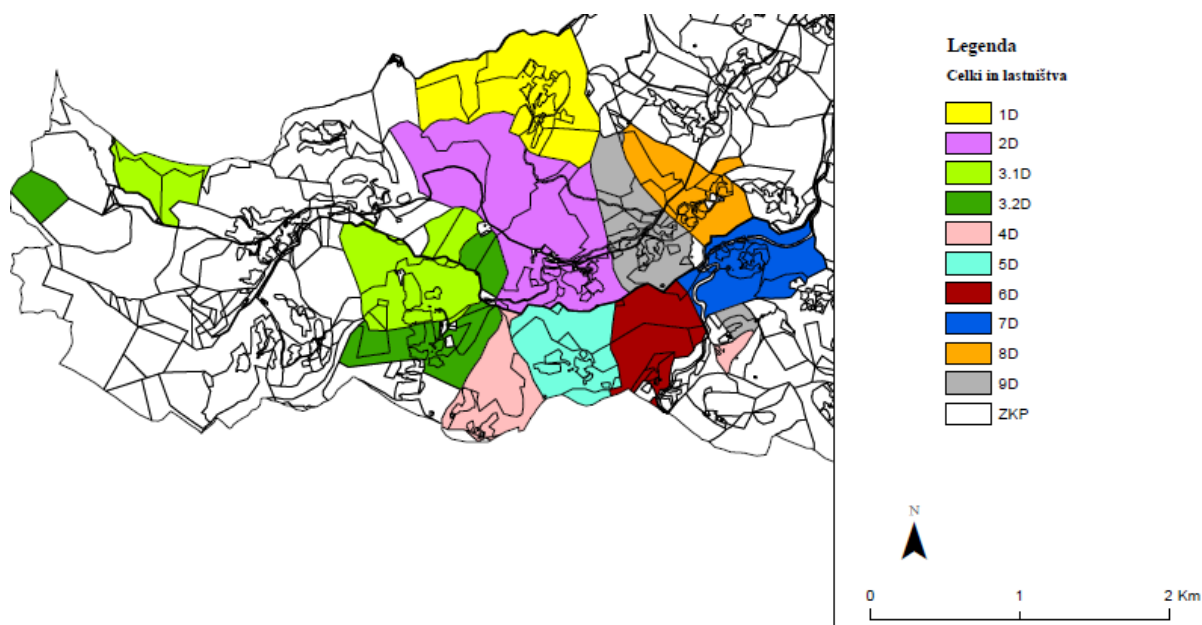
Preglednica 11: Posestna razdrobljenost celkov v katastrski občini Davča po podatkih franciscejskega katastra (1825) in zemljiškega katastra (2016)

Celek	Čas	Lastnik	Celotna površina celka (ha)	Površine kmetijskih zemljišč (ha)	Število parcel kmetijskih zemljišč	Povprečna velikost parcel kmetijskih zemljišč (ha)	Skupne površine (ha)	Površina stavbnih zemljišč (ha)	Površina poti in vod (ha)	Število tujih lastnikov parcel kmetijskih zemljišč	Število parcel kmetijskih zemljišč tujih lastnikov	Površina kmetijskih zemljišč tujih lastnikov (ha)	Število tujih lastnikov stavbnih zemljišč	Število parcel stavbnih zemljišč tujih lastnikov	Površina stavbnih zemljišč tujih lastnikov (ha)
1D	1825	1	68,2	67,95	17	4	38,85	0,11	0,13						
	2016	1	68,2	67,86	17	3,99	0	0,2	0,13						
2D	1825	1	111,54	110,58	24	4,61		0,33	0,63						
	2016	1	111,54	108,46	40	2,71	0	1,12	1,95		8		23		1,01
3D	1825	2	96,32	95,24	30	3,17	19,09	0,12	0,97						
	2016	2	118,47	116,77	33	3,54	0	0,71	0,99	8	10	4,32	8	19	0,59
4D	1825	1	30,05	29,99	7	4,28		0,05	0						
	2016	1	32,96	32,6	10	3,26	0	0,36	0	2	4	0,76	2	3	0,04
5D	1825	1	36,67	36,22	13	2,79		0,03	0,41						
	2016	1	38,36	37,88	13	2,91	0	0,07	0,41	1	1	0,58	1	2	0,03
6D	1825	1	44,13	43,8	12	3,65		0,06	0,27						
	2016	1	34,62	33,15	9	3,68	0	0,07	1,4	5	19	9,51	1	1	0,01
7D	1825	1	40,21	39,65	9	4,41		0,08	0,48						
	2016	1	39,46	36,15	37	0,98	0	0,08	3,23	2	2	0,78	1	1	0,01
8D	1825	1	34,58	34,26	20	1,71		0,12	0,19						
	2016	1	34,56	34,12	21	1,62	0	0,1	0,35	4	10	1,69	1	2	0,03
9D	1825	1	42,8	42,51	21	2,02		0,08	0,21						
	2016	1	44,22	43,29	44	0,98	0	0,13	0,8	2	2	2,8	2	3	0,05

Dva od devetih celkov nimata tujih lastnikov kmetijskih zemljišč in se tako po obliki in velikosti nista spremenila. Pri ostalih so na celku povprečno 3 tuji lastniki, s 6,5 parcelami v velikosti 3 ha, kar predstavlja le 7 % delež vseh površin kmetijskih zemljišč. Edino pri celku 1D ni tujih lastnikov stavbnih zemljišč, pri ostalih so povprečno trije s površinami 730 m².

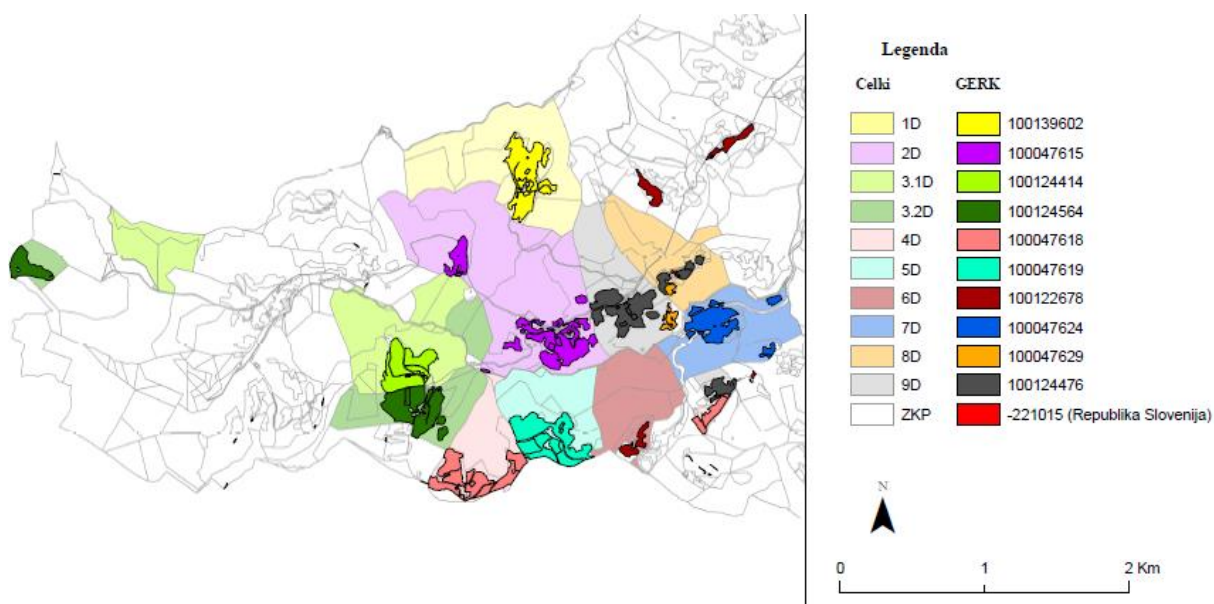

Slika 23: Posestna razdrobljenost celkov Davče v času nastanka franciscejskega katastra (1825) (vir: Arhiv RS)

Slika 24: Posestna razdrobljenost celkov Davče, zemljiškokatastrski prikaz (vir: GURS, 2016)

V samo dveh primerih je GERK izključno na celku (preglednica 12), pri 6D je dobra polovica (60 %) obdelovalnih površin izven celka. Zanj predvidevamo, da je že v opuščanju in daje zemljišča v najem. Ostalih šest ima na celku 62 % delež vseh obdelovalnih površin. Na sliki 25 oz. prilogi D.3 tega ne moremo točno videti, ker imajo celki obdelovalne površine tudi izven k.o. Davča.

Slika 25: Celki Davče in na njih ležeči GERK-i (vir: MKGP, 2016)

Preglednica 12: GERK na celkih Davče

Celek	Število različnih GERK-ov na celku	Površina GERK na celku (ha)	Površina GERK izven celka (ha)
1D	1	12,67	0,53
2D	1	12,94	
3D	2	18,07	14,34
4D	1	9,67	4,44
5D	1	12,03	
6D	1	1,47	3,05
7D	1	7,06	0,46
8D	3	2,39	1,04
9D	2	9,28	4,22

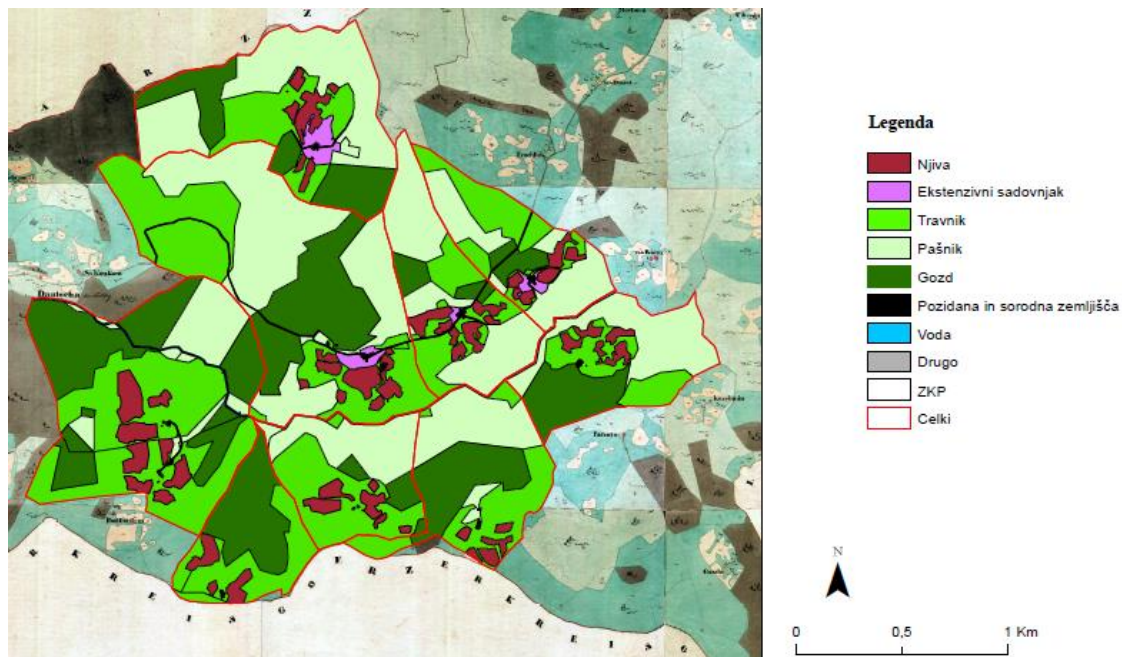
5.2.2.2 Analiza rabe prostora na celkih Davče

Enako kot v Kokri opažamo velik upad rabe njiv, njihov delež se je zmanjšal za kar 97 % in tako predstavlja le še 0,23 % delež vseh površin. Na celku 6D je raba njih opuščena, kar lahko vidimo v preglednici 13. Delež ekstenzivnih sadovnjakov se je v povprečju povečal za 4 %. Površine travnikov so se zmanjšale za skoraj 50 % in tako njihov delež danes predstavlja 18 % vseh površin (nekoč 32 %). Raba pašnikov se je enako kot njive zmanjšala za 96 %, njihov delež je padel iz 35 % na samo 2 %. Gozd se je povečal za 216 %, njegov delež je iz 23 % narasel na 75 %. Sprememba rab je upodobljena na slikah 26 in 27 oz. prilogah D.4 in D.5. Zelo se je povečal tudi delež pozidanih in sorodnih zemljišč (560 %), vendar še vedno predstavlja samo 2,7 % delež vseh površin. Opazili smo tudi povečanje rabe vod (iz 0,5 % na 1 %), raba drugo se v času nastanka franciscejskega katastra ni pojavila, danes pa je njen delež 0,5 % (povprečno 0,23 ha na celek).

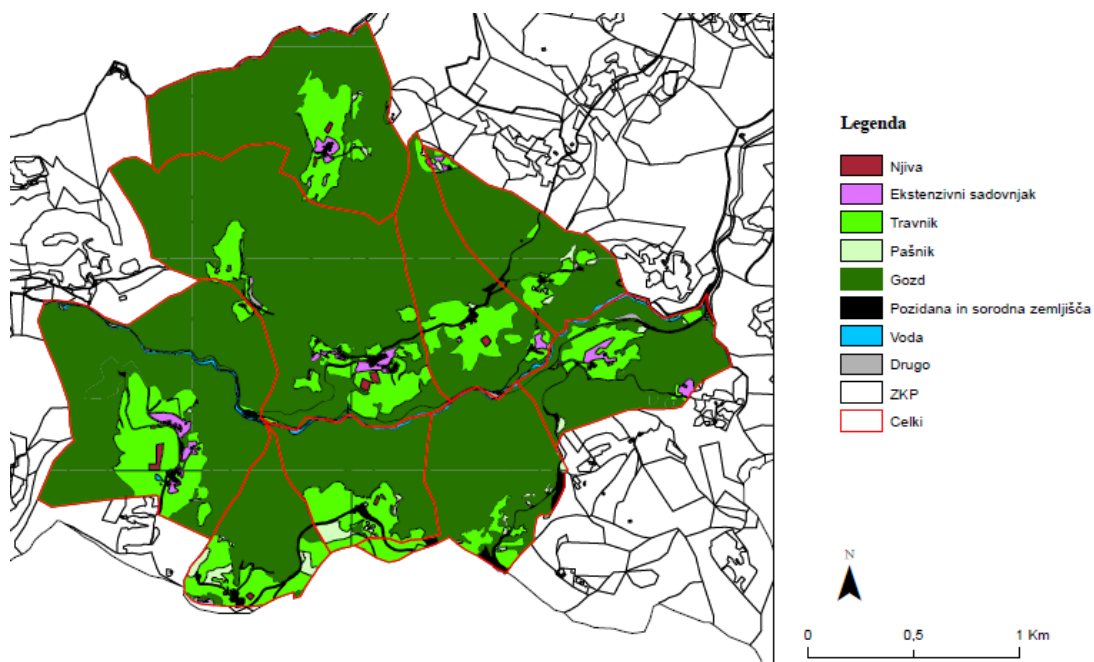
Preglednica 13: Primerjava površin rabe prostora in njihov delež v k.o. Davča po podatkih franciscejskega katastra (1825) in zemljiškega katastra (2016)

Čas	Njiva		Ekstenzivni sadovnjak		Travnik		Pašnik		Gozd		Pozidana in sorodna zemljišča		Voda		Drugo		SKUPAJ		Število zaokroženih območij enovite rabe
	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	
1D	1825	3,71	5,44	2,46	3,60	13,38	19,62	31,95	46,84	16,46	24,14	0,24	0,36				68,20	100,00	4
	2016	0,14	0,21	0,73	1,08	9,71	14,24	0,28	0,41	56,14	82,32	0,43	0,63	0,58	0,85	0,18	0,26	68,20	100,00
2D	1825	4,78	4,29	1,38	1,24	33,82	30,32	47,41	42,50	23,27	20,86	0,88	0,79				111,54	100,00	3
	2016	0,37	0,33	1,09	0,98	13,88	12,45	0,13	0,12	93,02	83,40	2,42	2,17	0,31	0,28	0,30	0,27	111,54	100,00
3D	1825	8,15	8,46	0,02	0,02	39,43	40,93	13,73	14,25	33,91	35,20	0,27	0,28	0,82	0,85		96,32	100,00	7
	2016	0,47	0,49	1,50	1,56	18,20	18,90	0,14	0,15	72,10	74,85	2,33	2,42	1,31	1,36	0,27	0,28	96,32	100,00
4D	1825	2,64	8,79			12,59	41,91			14,76	49,12	0,05	0,18				30,05	100,00	2
	2016	0,08	0,27			8,69	28,92	1,94	6,45	18,16	60,45	0,94	3,12			0,24	0,78	30,05	100,00
5D	1825	3,21	8,76			16,24	44,29	13,49	36,80	3,27	8,93	0,03	0,09	0,41	1,13		36,67	100,00	3
	2016	0,07	0,18			8,41	22,95	1,48	4,03	25,43	69,36	0,48	1,31	0,60	1,65	0,19	0,53	36,67	100,00
6D	1825	1,98	4,49			13,99	31,70	14,42	32,67	13,42	30,40	0,06	0,14	0,27	0,61		44,13	100,00	4
	2016					5,65	12,79	0,69	1,56	35,33	80,05	1,92	4,35	0,39	0,89	0,16	0,35	44,13	100,00
7D	1825	2,74	6,82			9,43	23,45	16,84	41,88	10,64	26,47	0,08	0,19	0,48	1,19		40,21	100,00	2
	2016	0,03	0,08	1,19	2,96	6,85	17,04	0,49	1,22	27,87	69,32	2,15	5,35	1,14	2,84	0,48	1,20	40,21	100,00
8D	1825	2,62	7,57	0,79	2,28	12,32	35,62	15,45	44,68	3,10	8,95	0,31	0,90				34,58	100,00	3
	2016	0,02	0,07	0,24	0,68	3,68	10,64	0,75	2,17	28,63	82,79	0,82	2,38	0,34	0,98	0,10	0,29	34,58	100,00
9D	1825	4,06	9,49	0,24	0,56	11,50	26,87	23,10	53,98	3,60	8,40	0,29	0,69				42,80	100,00	3
	2016	0,19	0,45	0,32	0,75	10,31	24,09	0,19	0,45	30,26	70,70	1,02	2,37	0,31	0,72	0,20	0,46	42,80	100,00

Zakrožena območja enovite rabe so se pri polovici celkov zmanjšala, pri drugi polovici pa povečala. Njive in travniki ostajajo v celem kosu okoli domačij, pri nekaterih celkih so se ohranili travniki sredi gozda.

Slika 26: Raba prostora na celkih Davče v času nastanka franciscejskega katastra (1825) (vir: Arhiv RS)

Slika 27: Dejanska raba prostora (vir: MKGP, 2016)

5.2.3 Strojna

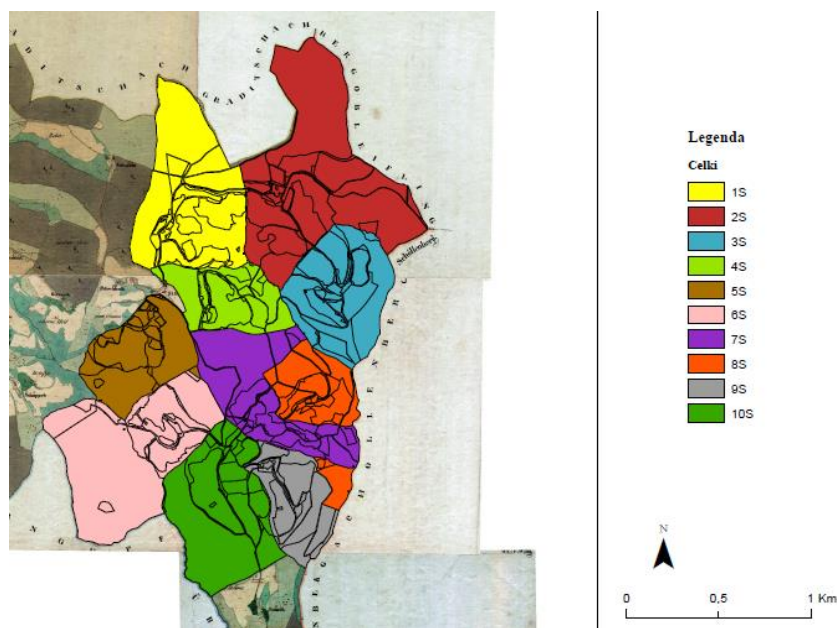
5.2.3.1 Analiza posestne razdrobljenosti na celkih Strojne

Površine kmetijskih zemljišč na posameznih celkih so se v večini primerov zmanjšale samo zaradi povečanja stavbnih zemljišč ter poti in vod. Izjema so celek 2S, ki je prodal 21 ha velik gozd tujemu lastniku, celek 6S in 8S pa sta prodala kmetijski zemljišči v velikosti približno 3 ha sosedoma (preglednica 14). 1S in 2S sta kupila kmetijski zemljišči izven sklenjenega območja celkov, kar je vidno na sliki 29 oz. prilogi E.2. Celek 8S je edini primer, ki je imel posest v času nastanka franciscejskega katastra razkosano na dva dela, kar lahko vidimo na sliki 28 oz. prilogi E.1. Manjši del, ki se ni držal posesti, je prodal sosednjemu celku 9S, tako da ima ponovno posest v enem kosu. Število parcel kmetijskih zemljišč se je povsod povečalo, v splošnem za približno 15 %. Povprečna velikost parcel kmetijskih zemljišč se je zmanjšala za približno 17 % (0,21 ha). Stavbna zemljišča so se v splošnem povečale za 16 % (skupaj le 0,31 ha) ter poti in vode v povprečju za 17 % (skupaj 0,8 ha).

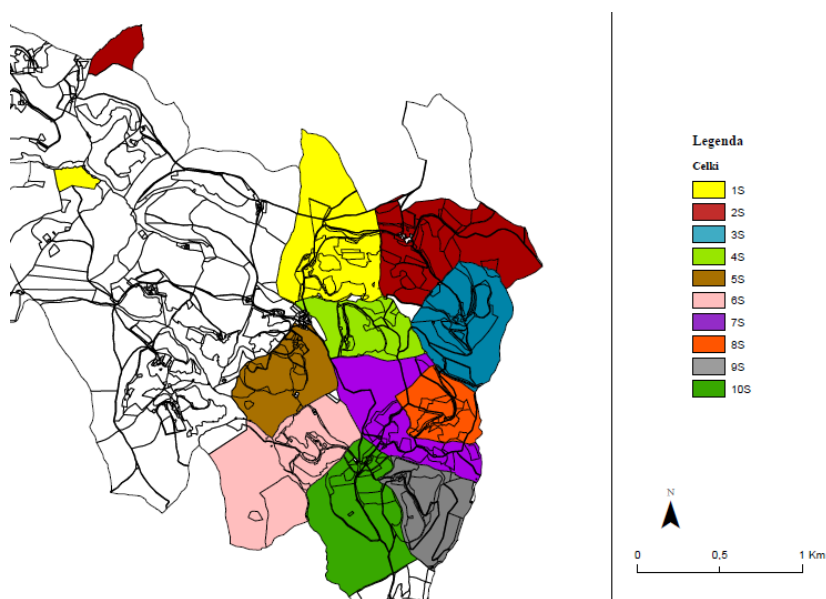
Preglednica 14: Posestna razdrobljenost celkov v katastrski občini Strojna po podatkih franciscejskega katastra (1827) in zemljiškega katastra (2016)

Celek	Čas	Lastnik	Celotna površina celka (ha)	Površine kmetijskih zemljišč (ha)	Število parcel kmetijskih zemljišč	Povprečna velikost parcel kmetijskih zemljišč (ha)	Skupne površine (ha)	Površina stavbnih zemljišč (ha)	Površina poti in vod (ha)	Število tujih lastnikov parcel kmetijskih zemljišč	Število parcel kmetijskih zemljišč tujih lastnikov	Površina kmetijskih zemljišč tujih lastnikov (ha)	Število tujih lastnikov stavbnih zemljišč	Število parcel stavbnih zemljišč tujih lastnikov	Površina stavbnih zemljišč tujih lastnikov (ha)
1S	1827	1	44,56	43,89	33	1,33		0,16	0,52						
	2016	1	47,05	46,31	40	1,16		0,16	0,58	1	1	0,26	1	3	0,04
2S	1827	1	64,77	63,69	32	1,99		0,29	0,79						
	2016	1	47,94	46,71	43	1,09		0,32	0,91	3	4	22,33	4	13	0,3
3S	1827	1	32,01	31,08	30	1,04		0,34	0,59						
	2016	1	32,01	30,82	30	1,03		0,36	0,84				1	2	0,02
4S	1827	1	20,26	19,69	25	0,79		0,12	0,46						
	2016	1	20,28	19,66	26	0,76		0,14	0,48				1	1	0,02
5S	1827	1	25,33	24,87	25	0,99		0,17	0,29						
	2016	1	25,27	24,71	28	0,88		0,28	0,29	1	1	0,22	2	7	0,13
6S	1827	1	50,49	49,79	22	2,26		0,25	0,46						
	2016	1	47,15	46,39	22	2,11		0,31	0,46	2	3	3,35	1	2	0,05
7S	1827	1	30,66	29,95	34	0,88		0,16	0,55						
	2016	1	30,69	29,98	35	0,86		0,16	0,55						
8S	1827	1	20,01	19,45	26	0,75		0,15	0,41						
	2016	1	16,7	15,86	30	0,53		0,15	0,69	3	5	3,31	1	1	0,002
9S	1827	1	19,62	19,02	19	1		0,16	0,44						
	2016	1	22,72	22,08	23	0,96		0,18	0,46	1	2	0,01	1	2	0,02
10S	1827	1	39,16	38,47	26	1,48		0,16	0,53						
	2016	1	39,16	38,28	37	1,03		0,22	0,66				1	3	0,07

Pri šestih celkih se povprečno pojavita dva tuja lastnika kmetijskih zemljišč s tremi parcelami. Njihova površina je manjša od 3 ha (6 % delež celotnih celkov), razen v primeru 2S, kjer je lastnik prodal 22 ha gozdnih zemljišč (kar 34 % celotnega posestva). Na dveh celkih ni tujih lastnikov stavbnih zemljišč, na ostalih jih je povprečno 1,5 z velikostjo površin 790 m².

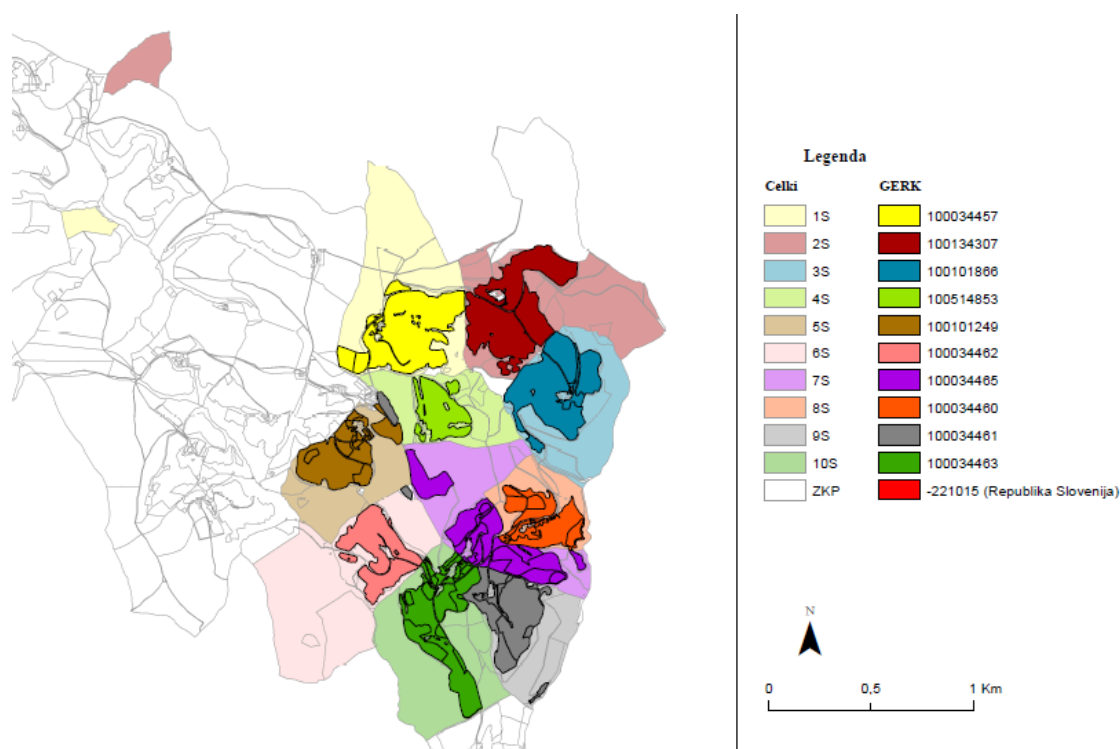

Slika 28: Posestna razdrobljenost celkov Strojne v času nastanka franciscejskega katastra (1827) (vir: Arhiv RS)

Slika 29: Posestna razdrobljenost celkov Strojne, zemljiškokatastrski prikaz (vir: GURS, 2016)

Pri vseh primerih je na posestvu samo en GERK in samo pri celku 9S ima lastnik obdelovalne površine izven posestva, vendar na zemljiščih, ki so v njegovi lasti (preglednica 15). Kmetijska zemljišča imata izven sklenjene posesti tudi celka 1S in 2S, vendar kot vidimo na sliki 30 oz. prilogi E.3, na njih ni prikazan GERK.

Slika 30: Celki Strojne in na njih ležeči GERK-i (vir: MKGP, 2016)

Preglednica 15: GERK na celkih Strojne

Celek	Število različnih GERK-ov na celku	Površina GERK na celku (ha)	Površina GERK izven celka (ha)
1S	1	15,64	
2S	1	16,60	
3S	1	14,02	
4S	1	5,70	
5S	1	9,96	
6S	1	8,75	
7S	1	13,33	
8S	1	8,29	
9S	1	10,88	7,38
10S	1	13,06	

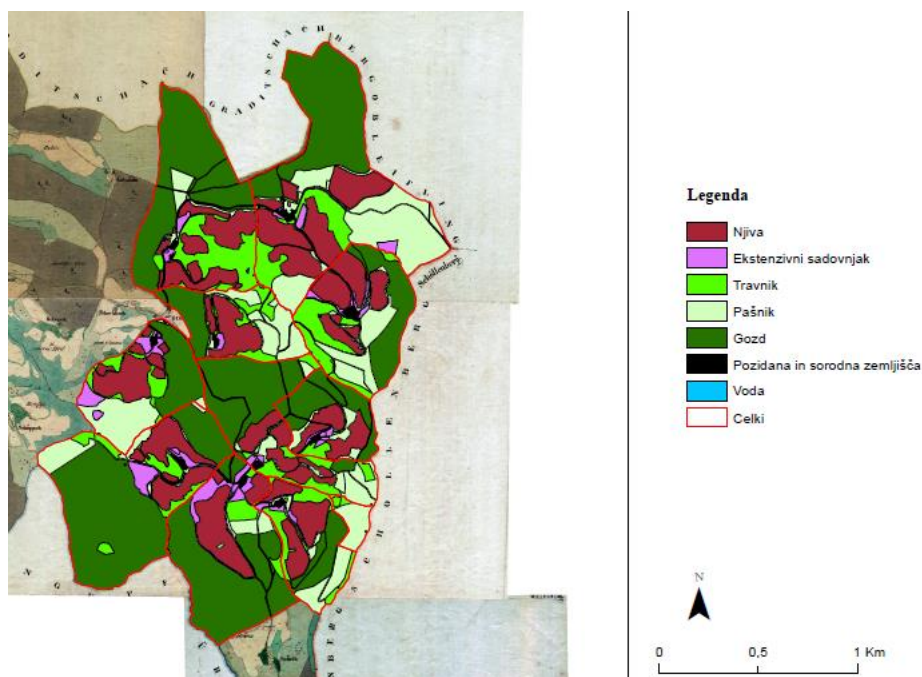
5.2.3.2 Analiza rabe prostora na celkih Strojne

Delež njiv se je zmanjšal za 92 %, s primerjavo slik 31 in 32 oz. prilog E.4 in E.5, vidimo da je danes na teh površinah travnik. Ekstenzivni sadovnjaki so se zmanjšali za 34 %, iz 3,5 % na 2,2 %. Delež travnikov se je povečal za 172 % (iz 12,5 % na 34 %), pašniki so skoraj popolnoma izginili, kar lahko razberemo v preglednici 16. Njihov delež je nekoč predstavljal 19 % delež vseh površin celkov, danes se samo 0,5 %. Površine gozda so se podobno kot v Kokri in Davči povečale za 46 % in tako zajemajo skoraj 60 % delež vseh površin. Pozidana in sorodna zemljišča so se povečala za samo 4 %. Voda, ki se je pojavila v franciscejskem katastru na celkih 1S, 2S, 3S in 4S je sedaj ni več, na novo pa je evidentirana na celku 9S, kjer zavzema le 0,34 % delež posesti. Raba drugo zopet zastopana v zelo malem obsegu, pojavila se je pri štirih celkih s povprečnim deležem 0,03 %.

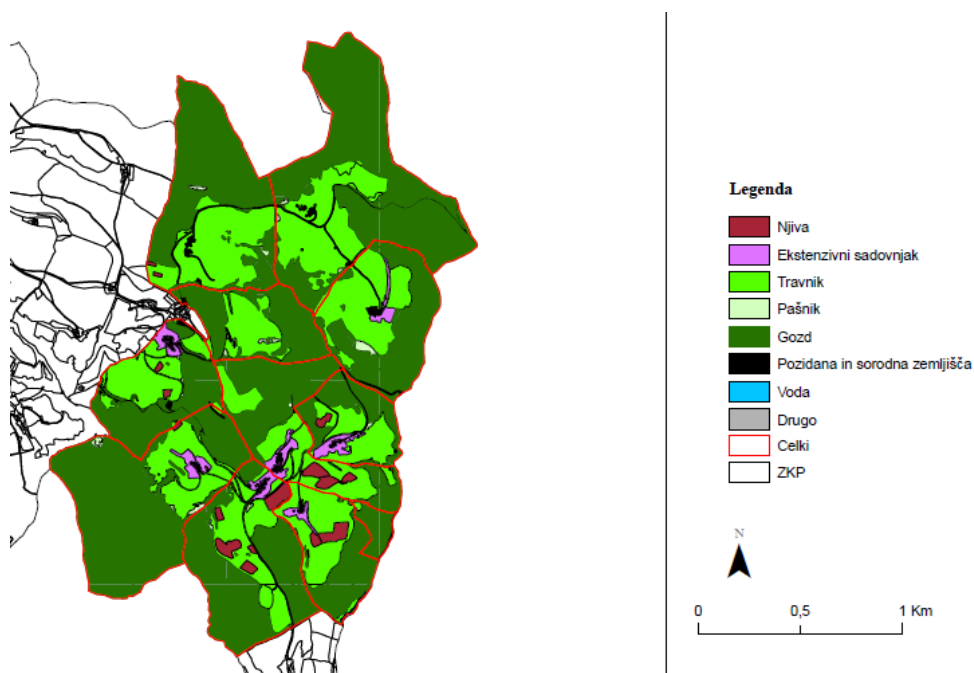
Preglednica 16: Primerjava površin rabe prostora in njihov delež v k.o. Strojna po podatkih franciscejskega katastra (1827) in zemljiškega katastra (2016)

Češek	Čas	Njiva		Ekstenzivni sadovnjak		Travnik		Pašnik		Gozd		Pozidana in sorodna zemljišča		Voda		Drugo		SKUPAJ		Število zaokroženih območij enovite rabe
		ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	
1S	1827	9,27	20,80	0,68	1,52	8,15	18,30	2,48	5,56	23,31	52,30	0,66	1,48	0,02	0,04			44,56	100,00	2
	2016	0,13	0,29			16,01	35,94	0,23	0,52	27,51	61,74	0,68	1,52					44,56	100,00	4
2S	1827	14,63	22,59	1,09	1,69	6,16	9,51	19,56	30,20	22,25	34,35	1,07	1,65	0,01	0,01			64,77	100,00	2
	2016					17,44	26,93	0,16	0,24	46,13	71,23	1,01	1,56			0,03	0,04	64,77	100,00	2
3S	1827	8,60	26,86	1,01	3,17	6,07	18,97	6,57	20,53	8,82	27,56	0,91	2,85	0,02	0,05			32,01	100,00	3
	2016	0,02	0,06	0,81	2,54	13,06	40,79	0,39	1,21	17,11	53,46	0,62	1,94					32,01	100,00	2
4S	1827	5,07	25,04	0,25	1,25	3,23	15,96	6,50	32,07	4,63	22,83	0,56	2,74	0,02	0,10			20,26	100,00	2
	2016					6,74	33,28	0,23	1,12	12,93	63,80	0,35	1,71			0,02	0,09	20,26	100,00	3
5S	1827	6,36	25,12	2,14	8,45	2,53	10,00	6,83	26,98	7,00	27,63	0,46	1,81					25,33	100,00	4
	2016	0,27	1,08	0,97	3,83	9,56	37,74	0,10	0,40	13,29	52,46	1,13	4,48					25,33	100,00	3
6S	1827	7,26	14,38	1,95	3,86	3,72	7,37	4,10	8,11	32,76	64,88	0,70	1,40					50,49	100,00	5
	2016	0,10	0,20	0,96	1,91	9,30	18,43	0,49	0,98	38,96	77,16	0,67	1,33					50,49	100,00	5
7S	1827	5,85	19,09	0,32	1,03	3,63	11,84	4,73	15,44	15,42	50,27	0,71	2,33					30,66	100,00	4
	2016	1,33	4,32	1,14	3,71	11,00	35,86	0,05	0,15	16,39	53,45	0,73	2,39			0,04	0,12	30,66	100,00	5
8S	1827	4,71	23,52	0,57	2,84	1,42	7,09	4,80	24,00	7,95	39,74	0,56	2,81					20,01	100,00	3
	2016	0,29	1,46	1,15	5,73	7,08	35,40	0,07	0,36	10,64	53,18	0,78	3,87					20,01	100,00	3
9S	1827	6,13	31,25	0,71	3,60	3,83	19,55	4,04	20,59	4,31	21,95	0,60	3,06					19,62	100,00	3
	2016	1,18	6,01	0,55	2,78	9,30	47,42	0,03	0,15	8,13	41,42	0,37	1,89	0,07	0,34			19,62	100,00	3
10S	1827	7,65	19,53	2,60	6,63	2,38	6,09	1,98	5,07	23,85	60,91	0,69	1,77					39,16	100,00	3
	2016	2,27	5,81	0,74	1,88	10,67	27,25	0,17	0,42	24,48	62,52	0,81	2,06			0,02	0,05	39,16	100,00	4

Število zaokroženih območij enovite rabe se je samo v dveh primerih zmanjšalo, štirje imajo isto število, pri ostalih pa se je povečal kvečjemu za eno območje. Polja ostajajo sklenjena okoli domačije, ponekod se je na robovih celkov ali sredi gozda ohranil kakšen travnik. Gozd je večinoma sklenjen ali v dveh kosih.

Slika 31: Raba prostora na celki Strojne v času nastanka franciscejskega katastra (1827) (vir: Arhiv RS)

Slika 32: Dejanska raba prostora (vir: MKGP, 2016)

6 REZULTATI ANALIZE IN RAZPRAVA

Iz analize posestne razdrobljenosti smo ugotovili, da so bili v času nastanka franciscejskega katastra največji celki v k.o. Kokra, kjer je povprečna velikost izbranih celkov 148,10 ha, na Davči 56,05 ha in na Strojni 34,69 ha. V Kokri se nahajata tudi največji (401,78 ha) in najmanjši (18,86 ha) celek.

Površine kmetijskih zemljišč so se pri večini celkov zmanjšale. Največkrat je bil razlog za to v povečanju stavbnih parcel, poti ali vod. V teh primerih so se površine zmanjšale za približno 1 %, največ na Davči (7 %) zaradi izgradnje novih cest. Kjer je bila sprememba v površini kmetijskih zemljišč velika, pa je običajno prišlo do prodaje zemljišč med sosednjimi celki. Tako celki v večji meri še vedno ostajajo sklenjeni, kljub spreminjanju oblike in velikosti. Pri 83 % vseh celkov se je število parcel kmetijskih zemljišč povečalo. Opazili smo, da so pri večjih celkih običajno razdeljene velike gozdne parcele (Kokra), pri manjših pa pogosteje njive (Strojna). Skupna zemljišča so se opustila na vseh razkosanih celkih in se razdelila med oba lastnika. Na njih ni nikjer prišlo do ponovne združitve v prvotno zasnovano obliko celka. Nekateri so se priključili sosednjemu celku, drugi pa samo oddajajo kmetijska zemljišča.

Od 30 obravnavanih primerov ima na svojih posestih tuje lastnike kmetijskih zemljišč kar 22 celkov, pri osmih je velikost kmetijskih zemljišč pod enim hektarjem. To nam pove, da se je večina celkov od časa nastanka franciscejskega katastra vsaj v manjši meri spremenila in preoblikovala. Spremembe se običajno pojavljajo na njihovih mejah, kjer so pogoste menjave in prodaje kmetijskih zemljišč med sosednjima celkoma. Na večini celkov, razen pri treh, lahko najdemo večje ali manjše število tujih lastnikov stavbnih zemljišč. Poselitev se je najbolj povečala v Kokri, kjer so povprečno na celku štirje novi lastniki, opazili pa smo jih na popolnoma vseh celkih. Sledi Davča s tremi novimi lastniki, najmanj pa jih je v Strojni, kjer najdemo enega ali dve kvečjemu dva na celek. V vseh treh katastrskih občinah imajo posamezni lastniki povprečno 750 m² površin stavbnih zemljišč. Splošno so bile največje spremembe lastništev v Kokri, sledi Davča, najmanjša preoblikovanja pa smo zasledili v Strojni. To smo tudi pričakovali zaradi odročnejše lege Strojne in manjših celkov, ki za obstoj ne dovoljujejo dodatnih delitev. Pri primerjanju lastništev kmetijskih zemljišč in GERK-ov na njih smo opazili precejšnje razlike med posameznimi območji. Največ najemov in oddaj se je zgodilo v Kokri, nato Davča, v Strojni pa kmetje obdelujejo izključno lastna kmetijska zemljišča.

V analizi sprememb rabe prostora med podatki katastrske rabe zemljišč v času nastanka franciscejskega katastra in dejanske rabe prostora, ki prikazuje današnje stanje v naravi, smo ugotovili, da se je na vseh obravnavanih območjih delež njiv zmanjšal za kar 95 %. Delež ekstenzivnih

sadovnjakov se je najbolj zmanjšal v Kokri (85 %), nato Strojni (34 %), na Davči pa se je njihov delež celo povečal za 4 %. Travniki so se v Kokri in Davči zmanjšali za približno 40 %, medtem ko se je na Strojni njihov delež močno povečal (za 172 %). Raba pašnikov se je zelo spremenila. Nekoč je njihov delež predstavljal 17-35 % delež vseh površin, danes samo 0,5-2 %. Gozdovi so se zelo povečali v Kokri in Davči, kjer predstavljajo 75-85 % delež, na Strojni nekoliko manj, njihov delež je okoli 60 %. Pozidana in sorodna zemljišča so se najbolj povečala na Davči (560 %), vzrok temu je v največji meri izgradnja novih cest, v Kokri se je njihov delež povečal za 66 %, na Strojni pa samo za 4 %. Raba vod predstavlja povsod pod 1 % deležem in se dejansko ni spreminjala. Raba drugo je na Davči in Strojni skoraj zanemarljiva, na franciscejskem katastru se sploh ne pojavi, danes pa predstavlja povprečno pod 0,5 % delež. Drugače je v Kokri, kjer je raba drugo precej razširjena, vzrok za to so kamnita pobočja večjih hribov v okolici, njihov delež se je zmanjšal za 10 %.

Sklenjena območja enovite rabe se po vseh katastrskih občinah spreminjajo v podobnem obsegu. Značilno je razraščanje gozda v eno samo zaokroženo območje pri čemer se fizično ločujejo obdelovalne površine celka. Prav tako se zaraščajo tudi razparcelirani travniki in pašniki sredi gozda.

7 ZAKLJUČEK

Cilj diplomske naloge je bil, da ugotovimo ali se parcelni vzorec celkov na izbranih območjih v Sloveniji ohranja, kot že stoletja prej ali se spreminja. Ruralna območja postajajo vedno bolj vabljiva za priseljevanje ljudi iz urbanih območij, zato smo želeli pogledati, kakšen vpliv ima spreminjanje poselitvenega vzorca na teh območjih na ureditev in obliko celkov. Pomembni faktorji, ki lahko vplivajo na spremembe v celku so tudi izgradnje novih infrastruktur, izboljšane tehnike obdelovanja kmetijskih zemljišč in strojna mehanizacija, sprememba družbeno-socialnih vidikov in v zadnjem času aktualen problem prehranske samooskrbe države. Ravno celki so nekoč predstavljali popolni sistem samozadostnosti, zato bi bilo smiselno preučiti možnosti povečanja kmetijske obdelave na njih. Država nudi kmetijske subvencije za območja z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost (OMD, 2016). Sem spadajo gorska območja, kjer je zaradi visokih nadmorskih višin skrajšana vegetacijska doba in strmih naklonov otežena strojna mehanizacija. Med druga območja OMD štejemo tiste predele, kjer jim grozi opuščanje kmetijstva, zaradi slabše rodovitnih tal in negativnih demografskih kazalcev. Celki imajo značilnosti obeh kriterijev, zato je pomoč nujno potrebna.

Spremembe parcelnega vzorca celkov smo analizirali v treh različnih katastrskih občinah v Sloveniji, kjer prevladujejo celki in znotraj njih smo si izbrali zvezno območje približno desetih celkov. Za izbrane celke smo izvedli analizi sprememb posestne razdrobljenosti in rabe prostora. Primerjavo smo naredili na osnovi podatkov ob nastanku franciscejskega katastra (1825-1827) (Arhiv, RS) in podatkov zemljiškokatastrskega prikaza (GURS, 2016), ki je zvezen sloj parcel za celo Slovenijo, grafičnih podatkov RABA (MKGP, 2016) za celo Slovenijo, ki prikazuje dejansko rabo prostora in grafičnih podatkov GERK (MKGP, 2016) za celo Slovenijo, ki prikazuje zemljišča v uporabi posameznih kmečkih gospodarstev.

Za vse tri katastrske občine smo pridobili visokoločljive načrte franciscejskega katastra, ki smo jih prenesli v ArcMap. Tu smo jih z afino transformacijo georeferencirali na državni koordinatni sistem D48/GK zemljiško katastrskega prikaza. Z uskladitvijo obeh podatkovnih slojev smo lahko izvedli vektorizacijo franciscejskega katastra. Pri vektorizaciji smo poleg grafičnega dela (vektorski sloj poligonov) vodili tudi atributno tabelo, kjer smo zapisovali lastnike in vrsto rabe. Podatke o lastništvih smo pridobili iz spisovnega dela franciscejskega katastra, katastrsko rabo pa smo razbrali iz katastrskih načrtov.

Spremembo posestne razdrobljenosti na celkih od časa nastanka franciscejskega katastra do danes, smo izvedli s primerjavo velikosti površin kmetijskih zemljišč in njihovim številom, velikosti površin stavbnih zemljišč ter parcel poti in vod. Pogledali smo tudi spremembo v številu zaokroženih območij

enovite rabe na celkih, na osnovi česar smo lahko sklepali o sklenjenosti polja, kar je značilno za celke. Ugotovili smo, da se je skoraj povsod število zaokroženih območij spremenilo, pri nekaterih celkih je njihovo število danes manjše, pri drugih večje. Za vse je značilno, da je večina polja sklenjenega okoli kmečke domačije, gozd pa se je razrastle (običajno kjer je bil nekoč pašnik) in sklenil okoli celka. V nekaterih primerih so se sredi gozda ohranili travniki.

Spremenbo lastniške strukture smo ugotavljali s primerjavo lastništev kmetijskih zemljišč in številom novih stavbnih zemljišč ter njihovih lastnikov na posameznem celku. Zanimalo nas je tudi ali lastniki celkov obdelujejo izključno zemljišča, ki jih imajo v lasti ali imajo tudi kakšno zemljišče v najemu. To smo preverili s primerjavo lastništev kmetijskih zemljišč in GERK-ov na njih. Ugotovili smo, da večina celkov obdeluje izključno lastna zemljišča, kar je še posebej značilno za celke na Strojni. Nekateri že razkosani oziroma opusteli celki, dajejo zemljišča v najem sosednjemu ali bližnjemu celku. Redko ima v najemu zemljišča kmet izven katastrske občine.

Spremenbo rabe prostora na celkih smo preučili s primerjavo podatkov o dejanski rabi prostora (MKGP) in katastrsko rabo franciscejskega katastra. Vrste rab prostora v franciscejskem katastru smo interpretirali s pomočjo legende (S200A07 in S200A08, Arhiv RS) in preverili njihovo pojavnost v izkazu rabe zemljišč - PV, ki je del spisovnega gradiva franciscejskega katastra in ima navedene vrste rab s površinami, ki so se pojavile znotraj katastrske občine. Ker ima dejanska raba prostora in katastrska raba franciscejskega katastra različne kategorije vrst rab, smo jih morali predhodno uskladiti, kar je prikazano v preglednici 3. Ugotovili smo, da se je na vseh celkih močno razširil gozd, običajno na račun pašnikov. Precej so se zmanjšale tudi površine njiv in ekstenzivnih sadovnjakov. Iz tega lahko sklepamo, da celki niso več samozadostni, kot so bili zasnovani in kar je poudaril Anko (1980), ampak iščejo lastniki dodaten zaslužek z gozdarstvom, dopolnilnimi dejavnostmi ali si poiščejo službo v bližnji okolici.

Opazili smo, da se pojavljajo razlike med posameznimi katastrskimi občinami. V Kokri in tudi Davči je že prišlo do večjih sprememb v obliki in velikosti celkov. Pogostejše so prodaje kmetijskih in stavbnih zemljišč ter izgradnje novih prometnih poti. Na območju Strojne, ki je nekoliko bolj odmaknjena od drugih dveh območij, je teh sprememb manj.

Vse tri hipoteze lahko v večji meri potrdimo.

1. Predvidevamo, da so se celki v obdobju 200 let v manjši meri spremenili, njihov prvotni ustroj in značilna kompaktnost se ohranjata.

Iz rezultatov analize lahko razberemo, da so se površine celkov od časa franciscejskega katastra do danes v splošnem spremenile za 10 %. Od tega se je 77 % celkov preoblikovalo z

odprodajo ali dokupom dela posesti, ki se skoraj vedno nahaja na robu celka. Imeli smo tudi nekaj primerov, kjer imajo lastniki celkov v lasti manjša kmetijska zemljišča izven njegovega območja. Tako se v splošnem ohranja prvotna ureditev in kompaktnost posesti v enem sklenjenem kosu.

2. Morebitne spremembe na celkih so povezane s povečano poseljenostjo obravnavanih območij.

Spremembe na celkih so povezane tudi s povečano poseljenostjo obravnavanih območij. Opazili smo, da se obdelovalne površine manjšajo tudi zaradi parcelacij in odprodaj stavbnih zemljišč tujim lastnikom. Zaradi same velikosti celkov je povečana poselitev povzročila povprečno zmanjšanje obdelovalnih površin za samo 1 %. Kot posledica povečane poselitve so tudi izgradnje novih cest, ki v večji meri spreminjajo celke, vendar se pojavljajo v malem številu.

3. Kljub povečani poselitvi se poselitveni vzorec na območju celkov ni spremenil.

Pri večini celkov (90 %), se znotraj njihovega območja pojavljajo tuji lastniki stavbnih zemljišč, v splošnem malo več kot dva lastnika na celek. Običajno poteka nova poselitev na robovih celkov in v bližini večjih cest. Včasih se pojavljajo nove gradnje v bližini kmečkih domačij, kjer si verjetno postavljajo domove njihovi sorodniki. Poselitev tako ostaja razpršena, razen ob večjih prometnih poteh, kjer je že bolj strnjena.

Zaradi relativno majhnega vzorčnega primera, ne moremo z gotovostjo trditi, da lahko naše rezultate posplošimo na vse vrste celkov širom Slovenije. Za izbrane katastrske občine je zelo značilna razširjenost poljske razdelitve celkov, zato se tukaj njihove značilnosti bolj ohranjajo. Da bi lahko posplošili rezultate na vse celke v Sloveniji, bi morali vzeti večji vzorec in obravnavati tudi celke v območjih z drugačnimi geografskimi značilnostmi (npr. celki v ravnini, prave visokogorske samotne kmetije, itd.).

VIRI IN LITERATURA

Anko, B. 1980. Krajinskoekološki pomen celkov v slovenski gozdnati krajini na primeru Kobanskega. Raziskovalno poročilo. Ljubljana, Inštitut za gozdno in lesno gospodarstvo pri Biotehnični fakulteti: 143 str.

http://eprints.gozdis.si/1353/1/E_0153.pdf (Pridobljeno 4.12.2015.)

Arhiv Republike Slovenije, 2016. SI AS 176 Franciscejski kataster za Kranjsko (1823 - 1869), Legenda in pregledne karte, lista S200A07, S200A08.

Arhiv Republike Slovenije. Franciscejski kataster za Koroško (1823 - 1869), k.o. Strojna (SI AS 178/K430).

Arhiv Republike Slovenije. Franciscejski kataster za Kranjsko (1823 - 1869), Ljubljanska kresija, k.o. Davča (SI AS 176/L/L28).

Arhiv Republike Slovenije. Franciscejski kataster za Kranjsko (1823 - 1869), Ljubljanska kresija, k.o. Kokra (SI AS 176/L/L98).

Blaznik, P., Grafenauer, B., Vilfan, S. 1970. Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarnih panog. I zvezek. Ljubljana, SAZU, Inštitut za zgodovino. 650str.

Evropska konvencija o krajini – Izvajanje v Sloveniji, 2008.

http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/publikacije/ekk_izvajanje_v_sloveniji.pdf
(Pridobljeno 18.11.2015.)

Ilešič, S. 1950. Sistem poljske razdelitve na Slovenskem. Ljubljana, SAZU, Inštitut za geografijo: 119 str.

Kladnik, D. 1999. Leksikon geografije podeželja. Ljubljana, Inštitut za geografijo: 318 str.

Marušič, J., Hudoklin, J., Kovačič, M., Winkler, I., Mikoš, M. 2002. Krajina in prostorski razvoj Slovenije. Zasnova, Raziskovalni projekt v okviru CRP Urejanje prostora. Ljubljana: 112 str.
http://www.arhiv.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/podrocja/prostor/pdf/prostor_slo2020/4_1_dokument.pdf (Pridobljeno 19.11.2015.)

Melik, A. 1933. Kmetiska naselja na Slovenskem. Geografski vestnik. VIII: 129-165.

http://zgs.zrc-sazu.si/Portals/8/Geografski_vestnik/Pred1999/GV_0901_129_165.pdf (Pridobljeno 30.11.2015.)

Mihelič, D. 1998. Kolonizacija. Geografski atlas Slovenije: država v prostoru in času. Ljubljana, Geografski inštitut Antona Melika: str. 288-291.

Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. 2016. Grafični podatki GERK za celo Slovenijo. http://rkg.gov.si/GERK/documents/GERK_2016_07_31.RAR (Pridobljeno 18.5.2016.)

Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. 2016. Grafični podatki RABA za celo Slovenijo. http://rkg.gov.si/GERK/documents/RABA_2016_07_31.RAR (Pridobljeno 18.5.2016.)

Ogorelec, B. 1991. Analiza morfoloških značilnosti vasi (primer aplikativne geografije). Geografski vestnik. 63: 69-79.

http://zgs.zrc-sazu.si/Portals/8/Geografski_vestnik/2_Pred1999/GV_6301_069_080.pdf (Pridobljeno 31.11.2015.)

Opis strukture grafičnih podatkov ZK. 2015. E-prostor, MOP.

http://www.e-prostor.gov.si/fileadmin/struktura/Opis_strukture_graficnih_podatkov_ZK.pdf (Pridobljeno 25.5.2016.)

Petek, F. in Fridl, J. 2004. Pretvarjanje listov zemljiško-katastrskega načrta v Gauss_Kruegerjev koordinatni sistem. Geografski vestnik. 76, 2: 75-87.

http://zgs.zrc-sazu.si/Portals/8/Geografski_vestnik/gv76-2-fridlpetek.pdf (Pridobljeno 22.6.2016.)

Program razvoja podeželja Republike Slovenije 2014-2020. Opis območij za ukrep M13-OMD.

http://www.program-podezelja.si/images/SPLETNA_STRAN_PRP_NOVA/1_PRP_2014-2020/1_1_Kaj_je_program_razvoja_pode%5BEelja/1_sprememba_PRP_2014-2020_potrjen_23.3.2016/Opis_obmo%C4%8Dij_za_ukrep_M13_OMD.pdf (Pridobljeno 30.7.2016.)

Repanšek, V. 2015. Analiza regionalnih členitev Slovenije glede na oblike poljske razdelitve.

Magistrsko delo. Ljubljana, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo (samozaložba V. Repanšek): 159 str.

Ribnikar, P. 1982. Zemljiški kataster kot vir za zgodovino. Zgodovinski časopis. 36, 4: 321-337.

<http://www.sistory.si/publikacije/prenos/?urn=SISTORY:ID:110> (Pridobljeno 22.6.2016.)

Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) 2000. Ljubljana, ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, spletna izdaja.

<http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html> (Pridobljeno 18.11.2015.)

Urbanc, M. 2002. Kulturne pokrajine v Sloveniji, Geografija Slovenije 5. Ljubljana, ZRC SAZU, Geografski inštitut Antona Melika: 224 str.

Vrišer, I. 1990. Prispevek Antona Melika h geografiji Slovenskih naselij. Geografski vestnik. LXII: 35-38.

http://zgs.zrc-sazu.si/Portals/8/Geografski_vestnik/2_Pred1999/GV_6201_035_038.pdf (Pridobljeno 30.11.2015.)

Zakon o kmetijstvu (Zkme-1). Uradni list RS št. 45/2008: 144.

<https://www.uradni-list.si/1/content?id=86503> (Pridobljeno 17.5.2016.)

Zakon o ohranjanju narave (ZON-UPB2). Uradni list RS št. 96/2004: 35.

<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlurid=20044233> (Pridobljeno 18.11.2015.)